

ERIKA VERLOOP

Het schildersgeslacht Weiland

IN DE TOPOGRAFISCH-HISTORISCHE ATLAS, OF MET ANDERE WOORDEN DE COLLECTIE FOTO'S, PRENTEN, TEKENINGEN EN KAARTEN VAN HET STADSARCHIEF VLAARDINGEN, BEVINDT ZICH EEN HOEVEELHEID SCHETSEN, UITGEWERKTE (PEN)TEKENINGEN, AQUARELLEN EN REPRODUCTIES VAN ORIGINELE WERKEN VAN DIVERSE LEDEN VAN DE VLAARDINGSE SCHILDERSFAMILIE WEILAND. DOOR DE VOORMALIGE GEMEENTEARCHIVARIS M.C. SIGAL EN DE AMATEURHISTORICUS A. BIJL MZ. IS IN HET VERLEDEN WEL ENIG SPEURWERK VERRICHT NAAR HUN LEVEN EN WERKEN, MAAR MET HET VERSTRIJKEN VAN DE TIJD IS DE COLLECTIE UITGEBREID (MET RECENTER WERK) EN ZIJN ER OOK NIEUWE FEITEN BOVEN WATER GEKOMEN. DIT ALLES VORMDE DE AANLEIDING TOT EEN WAT DIEPGAANDER ONDERZOEK NAAR EEN GESLACHT, WAARBIJ – ZOALS ZOU BLIJKEN – VAN ZOWEL VADERS- ALS MOEDERSZIJDE DE SCHILDERSAANLEG IN HET BLOED ZAT.

Apolonia Weiland-Maarleveld (1831-1873) met haar zoontje Karel Weiland (geb. 1864).

De allereerste Weiland die zich in Vlaardingen vestigde, was Christoffel Frederik Weiland. Hij werd in 1818 in Gouda geboren en verhuisde op 22 april 1856 vanuit Alblasserdam naar Vlaardingen, waar hij een maand tevoren in het huwelijk was getreden met Apolonia Maarleveld. Samen met zijn echtgenote dreef hij jarenlang een manufacturenwinkel in een pand aan de Hoogstraat (wijk C-30, later nummer 154). Daarnaast heeft hij vele jaren het vak van (scheeps)timmerman uitgeoefend.

Christoffel Frederik stamde uit een geslacht, waarvan de oudste bekende voorvader, Andries Weiland, in 1723 te Batavia overleed in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie. Diens zoon, Andreas Weiland (1720-1760), trad in augustus 1746 te Amsterdam in het huwelijk met de uit deze stad afkomstige Catharina van Eijbergen. Uit dit huwelijk werden vijf kinderen geboren, waaronder de zonen Andreas Weiland (1749-1848) en Pieter Weiland (1754-1842). Na het vroegtijdige overlijden van haar echtgenoot vestigde Catharina zich met haar kinderen eerst in Kampen en uiteindelijk in Gouda, waar zij in 1765 hertrouwde.

Andreas Weiland, de grootvader van Christoffel Frederik, was oorspronkelijk van beroep tinnegieter, maar ten tijde van de (Goudse) volkstelling van 1830 bleek hij inmiddels 'fijnschilder' te zijn geworden!

Pieter Weiland, die zich later Petrus noemde, zou grote bekendheid verwerven. Echter niet zozeer op grond van zijn officiële professie als theoloog – hij was Remonstrants predikant, onder meer te Rotterdam – maar als taalkundige. Zijn belangrijkste werk is het elfdelige 'Nederduitsch Taalkundig Woordenboek'.

Zijn zoon Jacob Andries Weiland (1784-1869) was aanvankelijk als advocaat gevestigd te Rotterdam en werd later benoemd tot substituut van de procureur-generaal te 's-Gravenhage en raadsheer in het Gerechtshof aldaar. Hij publiceerde juridische werken en deed ook op letterkundig terrein van zich spreken.

In het kader van deze bijdrage is echter van groter belang dat Jacob Andries uit liefhebberij de schilder- en tekenkunst uitoefende en een tijdlang directeur en vervolgens erebestuurslid was van het Rotterdamse Tekengenootschap 'Hierdoor tot Hooger'. Dit genootschap is, naar wordt aangenomen, de voorloper van de Academie voor Beeldende Kunsten aldaar.

Hij was bovendien één van de eersten die in Nederland de lithografie beoefende. Een proeve van zijn kunnen op dit gebied zond hij in als antwoord op een in 1814 door de Maatschappij van Nijverheid te Haarlem uitgeschreven

prijsvraag. Verder participeerde hij in 1828 in de uitgave van het 'Magazijn voor schilder- en tekenkunst', waarvan slechts drie afleveringen zijn verschenen.

Maar zoals gezegd was Christoffel Frederik de eerste Vlaardingse Weiland. Hij trouwde in bij de ras-Vlaardingse familie Maarleveld en bracht daarmee ook het erfelijke (schilders)talent via de vrouwelijke lijn over op zijn nageslacht.

Apolonia Maarleveld, geboren te Vlaardingen op 31 augustus 1831, was het oudste kind van Arij Maarleveld, van beroep veldwachter en winkelier, en van Neeltje van der Brugge. Haar broer Hugo Maarleveld, geboren alhier op 7 januari 1833, is wellicht de bekendste van het hele gezin. Vaststaat dat hij van niet geringe invloed is geweest op het begin van de loopbaan van zijn oomzegger, de kunstschilder Johannes Weiland (waarover later meer). Na het overlijden in 1873 van zijn zuster Apolonia werd Hugo aangesteld tot toeziend voogd over haar kinderen, waarvan op dat moment de oudste, Johannes, zestien jaar oud was en de jongste, Karel, pas acht jaar.

De Hoogstraat in 1885. Het vierde huis van links werd bewoond door de familie Weiland. De persoon in de deuropening is mogelijk Johannes Weiland (1856-1909). De man met hoed is de heer Dorsman.

Op 1 januari 1858 vestigde hij zich als zelfstandig schilderspatroon aan de Hoogstraat in Vlaardingen. Men moet bedenken dat het schildersvak toentertijd van een geheel andere orde was dan tegenwoordig. Het bestond voor een groot gedeelte uit het verven, vergulden, 'houten' of 'marmieren' van meubelen, serviesgoed, huishoudelijke voorwerpen en aanverwante zaken. Door hemzelf en zijn personeel werden schilderijen, spiegels en lijstwerk gemaakt of geleverd en gerestaureerd of hersteld. Tevens oefende hij het behangers- en stoffeerdervak uit en kon men bij hem zijn hoed en kleding laten verven en jas en broek laten oliën, zodat zij waterdicht werden.

Doorgaans maakte Hugo Maarleveld een duidelijk onderscheid tussen de begrippen 'verven' en 'schilderen'. Wanneer hij een schoorsteenstuk met de een of andere voorstelling moest leveren, dan was er duidelijk sprake van schilderwerk, hetgeen ook vaak gold voor het zogenaamde houten en marmeren van voorwerpen. Dergelijke werkstukken konden onder zijn handen tot ware kunstwerken uitgroeien. Want behalve een kundig vakman was Hugo Maarleveld ook een kunstzinnig aangelegd man, die beschikte over de nodige artistieke kwaliteiten. Deze kwamen onder meer tot uiting in de door hem met vaardige hand ontworpen en uitgevoerde toneeldecoraties en bij de versieringen en allegorische wagens, die hij ontwierp ter gelegenheid van de viering van allerlei nationale feesten. Talloze schilders uit later tijd hadden hun bekwaamheid op dit gebied te danken aan de particuliere handteken- en schilderschool, die Hugo Maarleveld en nadien zijn zoon Simon Adriaan (1860-1922) gedurende de winteravonden hielden in een gebouwtje aan de westzijde van de Kortedijk. Evenals zijn vader was Simon Adriaan geen onverdienstelijk amateurkunstenaar.

Na een welbesteed leven overleed Hugo Maarleveld op 4 februari 1886. Hoezeer hij zich op maatschappelijk en cultureel gebied verdienstelijk heeft gemaakt, blijkt uit zijn nog steeds op begraafplaats Emaus aanwezige grafmonument, dat werd geplaatst namens alle verenigingen waarvan hij (bestuurs)lid en in sommige gevallen ook mede-oprichter was geweest. Zijn liefde voor het vak wordt hier gesymboliseerd door een in het monument uitgehouwen schilderspalet.

Het schildersbedrijf aan de Hoogstraat 11 werd voortgezet door zijn zoons Simon Adriaan en Arie Hugo Pieter Maarleveld (1873-1944). De laatste was bovendien vele jaren voorzitter van de Vlaardingse afdeling van de Schilderspatroonsvereniging.

Hun neef Johannes Weiland bleek echter andere ambities te hebben dan het ambachtelijke schildersvak, ambities die hem uiteindelijk uit Vlaardingen zouden wegvoeren...

I JOHANNES WEILAND (1856-1909): 'GRENSFIGUUR VAN DE HAAGSE SCHOOL' OF 'BROODSCHILDER'?

Johannes Weiland werd geboren te Vlaardingen op 23 november 1856 als oudste zoon van Christoffel Frederik Weiland en Apolonia Maarleveld.

Hij genoot zijn eerste onderwijs op de particuliere (burger)school van meester W. Voogd en aansluitend het meer

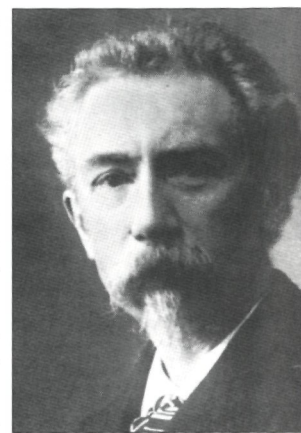
uitgebreid lager onderwijs op de school van meester J.C. Olivier. Deze onderwijsinstelling, waar ook les werd gegeven in de Franse taal, was gevestigd aan de Zomerstraat. Hier werd de grondslag gelegd voor zijn latere ontwikkeling.

Na zijn schoolopleiding ging hij op 15-jarige leeftijd als 'verversjongen' in de leer bij Hugo Maarleveld. Zijn eerste tekenles kreeg hij tijdens de avondcursus op de tekenschool van zijn oom en van hem leerde hij ook de eerste beginselen van het artistiek schilderen. Later bezocht hij hier ter plaatse ook nog de particuliere tekenschool voor 'Bouwkundig Teekenen' van Abraham van Dijk, die in 1881 zou worden voortgezet door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. In november 1878 behaalde Weiland hier een prijs met getuigenschrift, die hem werd overhandigd door burgemeester P.K. Drossaart.

ACADEMIE VOOR BEELDENDE KUNSTEN

Na op 18-jarige leeftijd met zeer veel lof de akte handtekenen te hebben behaald, ging Johannes Weiland – mede op aanraden van de kunstschilder J.M. Schmidt Crans (1830-1907) – verder studeren aan de Academie voor Beeldende Kunsten te Rotterdam. Hij bleek talentvol en behaalde alle door dit instituut uitgeoefde prijzen. Omdat de aan hem toegekende jaarlijkse rijkssubsidie van duizend gulden reeds na een jaar werd ingetrokken, kon hij noodgedwongen niet al zijn tijd besteden aan de studie, maar moest hij ernaast werken om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien. In die periode was hij werkzaam bij de Gebrs. Van der Burg, rijtuigschilders, die de begaafde knecht hoofdzakelijk het decoratieve werk lieten uitvoeren.

Kunstenaar in hart en nieren schonk dit werk Weiland op een gegeven moment echter geen voldoening meer. Toen een door hem in zijn vrije tijd geschilderd doek, dat ter beoordeling was aangeboden aan een zekere kunsthandelaar Köhler, door deze werd aangekocht, betekende dat een keerpunt in zijn leven. De verfkwaast werd vaarwel gezegd en het penseel voorgoed ter hand genomen om zich geheel aan de kunst te kunnen wijden. Zijn schildersatelier had hij in de tekenschool aan de Kortedijk en gedurende enkele jaren leidde hij toen het bohémien-leven van de ware kunstenaar. Na zijn studie aan de Academie te hebben voltooid, werd hij in 1879 benoemd tot leraar in het handtekenen aan dit insti-

Kinderstudie van de hand van Johannes Weiland (potloodtekening op getint papier).

tuut, waaraan hij meer dan vijftig jaar verbonden zou blijven. Hij verliet Vlaardingen op 21 november 1879 om zich metterwoon te Rotterdam (Kralingen) te vestigen.

ROTTERDAM

Het Vlaardingse thuisfront werd via berichten in de pers op de hoogte gehouden van de vorderingen van de jonge kunstenaar. Zo berichtte het 'Nieuwsblad gewijd aan de belangen van Vlaardingen, IJsselmonde, Kralingen en De Hoeksche Waard' van 7 juni 1884 het volgende: "Met genoegen lezen wij in het 'Vaderland' in haar overzicht aangaande de in Den Haag thans gehouden wordende tentoonstelling van schilderijen, het volgende: "Met belangstelling maakte men op deze tentoonstelling kennis met de grootsche figuren van J. Weiland, een jong artist. Het slapende kind bij het kleine moedertje is kennelijk een met ernst behandelde studie naar de natuur. Deze schilderij doet naar volgende werken verlangen, zij boezemt belangstelling in." Naar aanleiding van de inzending van een schilderij op de driejaarlijkse tentoonstelling van levende meesters te Rotterdam in juni 1885 – dat dermate in de smaak viel dat het werd aangekocht voor de hieraan verbonden verloting – werd door het 'Handelsblad' opgemerkt: "Mag ook de naam van J. Weiland te Rotterdam in de kunstwereld nog onbekend heeten, toch doet zijn binnenhuis 'Troost', waar eene geestelijke zuster licht en opbeuring brengt aan eene hope-looze weduwe en haar kind, vermoeden, dat die naam wel dra gunstig bekend zal zijn; opvatting, schildering en coloriet wettigen deze veronderstelling." Ook de Nieuwe Rotterdamsche Courant (N.R.C.) liet zich niet onbetuigd: "...de opvatting, behandeling en coloriet zijn zóó goed, er is zoveel sentiment in dit stuk, dat den heer Weiland zeker eene schoone toekomst wacht."

Al lag deze toekomst onmiskenbaar buiten Vlaardingen, toch vergat Johannes Weiland zijn geboortegrond niet. Op 3

maart 1886 trad hij hier in het huwelijk met de 27-jarige Klazina Johanna van Leeuwen, die haar echtgenoot spoor-slags volgde naar Kralingen.

Als kunstschilder was Johannes Weiland een harde werker, die geheel in zijn kunst opging.

Hij schilderde en aquarelleerde landschappen, in mindere mate stillevens, maar vooral scènes uit het dagelijkse leven van zijn tijd. Regelmatig reisde hij naar Noord-Brabant, Gelderland en het Gooi, waar hij boereninterieurs met figuren vastlegde.

Dit genre was in de laatste helft van de 19de eeuw sterk in populariteit toegenomen, vooral dankzij toedoen van de Haagse School-schilder Albert Neuhuys (1844-1914), die zich had gespecialiseerd in het schilderen van dergelijke 'binnenhuisjes'. In de jaren '60 werkte Neuhuys in Nunspeet op de Veluwe en omstreeks 1880 vond hij zijn werkterrein in Noord-Brabant. Het was de schilder Jozef Israëls (1824-1911) die hem wees op de schilderachtige armoede van het in 't Gooi gelegen dorp Laren. Ongetwijfeld is Johannes Weiland sterk door deze schilder beïnvloed.

Volgens een naast familielid was Weiland – waar het zijn persoonlijke kwaliteiten betrof – een bescheiden mens en een goede collega, die zich tegenover minderbedeelden zeer humaan opstelde. Door zijn ingetogenheid zou hij zich echter nooit de plaats hebben verworven waarop hij op grond van zijn werk recht zou hebben gehad, zo meende deze.

Toch begonnen zijn inspanningen steeds meer vruchten af te werpen. Op een veiling bij kunsthandel Oldenzeel te Rotterdam in oktober 1887 bracht bijvoorbeeld een schilderij van zijn hand – "voorstellende eene oude vrouw die aardappelen schilt in een koperen ketel" – 111 gulden op en ongeveer anderhalf jaar later werd tijdens een door Frederik Muller en Roos & Co. te Amsterdam gehouden veiling van moderne schilderijen voor het doek 'Broeder en Zuster' een bedrag van 235 gulden neergeteld.

In Rotterdam was hij actief lid van het zogenaamde 'Aesthetisch Genootschap', een vereniging van kunstenaars op ieder gebied. Op gezette tijden kwamen de leden van dit genootschap bijeen om te genieten van hetgeen hen door medeleden werd voorgeschoteld. Bij wijze van 'tableau vivant' vertoonde Johannes Weiland in maart 1889 voor de aandachtige toeschouwers een geschilderd tafereel van een met ijs bedekte Kralingse Plas, waarop enige zegenvissers bezig zijn hun bedrijf uit te oefenen (Nieuwe Vlaardingsche Courant (N.V.C.) van 27 maart 1889: "Ieder der talrijke

'Waschdag', reproductie van schilderij door Johannes Weiland, met de bijbehorende voorstudie, waarvan het origineel in het bezit is van het Stadsarchief.

dankzij het forse formaat – tijdens een tentoonstelling in mei 1894 vele belangstellende kijkers. Van der Kellen oordeelde ditmaal: “Door de ‘Vischers op het ijs’, no. 480 van Weiland, te Kratingen, werden we bijzonder verrast. ’t Is toch een groote zeldzaamheid, dat men onder onze jongere artisten (en daaronder menen we ook den heer Weiland te moeten tellen) zulke uitmuntende teekenaars ontmoet. Daarenboven zijn zijne figuren niet angstig geteekend, maar zoo flink, dat de schilder bewijst de zaak volkomen meester te zijn. Fouten zijn er niet in te vinden. De bewegingen zijn natuurlijk en juist. Alleen zou misschien op de kleur kunnen aangemerkt worden, dat ze wel wat monotoon is. Het deed ons groot genoeg de schilderij met “verkochte” te zien prijken; ze verdient deze aanmoediging ten volle.”

DEN HAAG

In 1900 vestigde Johannes Weiland zich met zijn gezin, dat inmiddels was uitgebreid met drie kinderen, in Den Haag. De voornaamste aanleiding voor deze verhuizing was zijn gezondheid die te wensen overliet en waarvoor hij soelaas hoopte te vinden in het aangename zeeklimaat. Bovendien waren er problemen met het vinden van geschikte atelier-ruimte in Rotterdam.

In Den Haag werd hij lid van het vermaarde Schilderkunstige Genootschap ‘Pulchri Studio’, waar hij zijn collegabroeders in de kunst ontmoette. Met hen exposeerde hij een aantal keren in groepsverband in de tentoonstellingszalen aan het Lange Voorhout. In maart 1906 werd hier bijvoorbeeld Weiland’s schilderij ‘Waschdag’ tentoongesteld en in het voorjaar van 1907 exposeerde hij er samen met de schilders Wenckebach, Wijsmuller, Mondt, Gorter en Horrix. In het geïllustreerde tijdschrift ‘De Week’ van 18 mei 1907 werd een reproductie van ‘De Pannekoekbakster’

bezoekers herkende dadelijk het voor de Rotterdammers zoo aantrekkelijke terrein en buitengewoon was de bijval, die dit tableau mocht verwerven”).

Zijn jeugd in de vissersstad Vlaardingen heeft bij zijn onderwerpskeuze vermoedelijk een belangrijke rol gespeeld, want vissers en visverkoopsters waren een regelmatig terugkerend thema. Dit was ook een genre dat door de schilders van de Haagse School werd omarmd: men zocht een onbedorven natuurlijkheid in het eenvoudige vissersvolk, die men poëtisch idealiseerde.

In oktober 1889 zond Weiland voor de tentoonstelling van levende meesters een schilderij getiteld ‘Spieringvischers’ in, dat de kunstkenner D. van der Kellen jr. volgens eigen zeggen de zekerheid gaf, dat uit hem een goede artiest zou groeien. In mei 1891 lokte een formidabel schilderij zeer veel bezoekers naar een andere tentoonstelling in Rotterdam. Hierop afgebeeld was een visvrouw, die haar verschillende waren, zoals kabeljauw, schol en rog, voor de verkoop had uitgesteld. Volgens de N.R.C. waren de vissen zeer fraai en mooi van kleur: “Weiland toont hiermee wat hij kan. De fijne nuanceringen der blanke visch heeft hij met kunstenaarsoog genoten, en dat genot deelt hij den toeschouwer mede.”

Ook het schilderij ‘Vischers op het ijs’ trok – wellicht mede

afgedrukt, waarbij ene M. vermeldde dat Weiland “een mooi afgewerkt volkstype [gaf] in de oude pannekoeken bakken- de vrouw, eveneens een der beste schilderijen, die er bij deze groep te genieten zijn. Aardig is hier de tegenstelling in de aandacht, waarmee de oude bakster en de jonge toeschouwers naar de pan kijken.”

Zoals gezegd voelde Johannes Weiland zich qua genre het meest aangetrokken tot ‘binnenhuisjes’ en soortgelijke onderwerpen, waarvoor in die jaren een grote (internationale) markt bestond. Door bemiddeling van de firma Hollander & Koekkoek te Londen vonden vele van zijn werken gretig aftrek in Engeland (Schotland) en Amerika. Dat dit contract gunstiger was voor de kunsthandelaren dan voor Weiland zelf, bleek toen de heer Koekkoek, op weg naar een ontmoeting met Weiland in Den Haag, plotseling kwam te overlijden. Reeds de volgende dag kreeg hij bezoek van de heer Tersteeg, hoofd van het Haagse filiaal van de in Parijs gevestigde firma Goupil, die hem een contract aanbood met prijzen die zeker driemaal zo hoog waren als die van wijlen Koekkoek!

Helaas kampte hij bij de aanvaarding van dit lucratieve aanbod al met zeer ernstige gezondheidsproblemen, waardoor hij niet lang zou profiteren van deze hogere waardering van zijn werk. Op zijn eigen verzoek werd hem aan het einde van de cursus 1908/1909 eervol ontslag verleend door de Academie voor Beeldende Kunsten te Rotterdam, waaraan hij na zijn verhuizing naar Den Haag verbonden was gebleven.

Op 13 november 1909 overleed hij na een lijdensweg van enkele maanden in zijn woonhuis aan de Regentesselaan in Den Haag, nog geen drieënvijftig jaar oud. Op 17 november daaraanvolgend werd zijn stoffelijk overschot onder grote belangstelling op de begraafplaats ‘Oud Eik en Duinen’ ter aarde besteld. Bij deze plechtigheid waren onder meer aanwezig het bestuur van Pulchri Studio en vele leraren van de Rotterdamse Academie. Door de bekende ‘schapenschilder’ F.P. ter Meulen (1843-1927) werden namens Pulchri enige waarderende woorden gesproken.

Neef Simon Adriaan Maarleveld wijdde in de N.V.C. van 20 november 1909 een persoonlijk getint ‘in memoriam’ aan het overlijden van Weiland. “En thans op de middaghoogte van zijn kunst, na moeilijke jaren, nu hij de vruchten van zijn werken en strijden zou gaan plukken, is hij helaas ontvallen aan zijn gezin en zijn kunst, die hij beide zoo innig liefhad. Maar een troost is het, dat zijn talentvolle naam zal blijven leven bij de minnaars der Hollandsche schilderkunst tot over de grenzen.”

Zijn laatste schilderij, dat bijna gereed was, werd ten bate van Weiland’s weduwe voltooid door niemand minder dan Jozef Israëls. In Pulchri werd met hetzelfde doel in januari 1910 een eretentoonstelling van zijn nog onverkochte werken – hoofdzakelijk aquarellen en studies van interieurs, landschappen en stillevens – ingericht. Deze trok veel belangstellende bezoekers, hetgeen resulteerde in behoorlijke verkoopcijfers: van de circa 80 werken die te koop werden aangeboden, gingen er minstens 50 over in andere handen. De kinderen Weiland erfden het restant van hun vaders nalatenschap.

De tentoonstelling gaf een niet bij name genoemde recensent (N.V.C. 12 januari 1910) aanleiding tot de volgende lichtkritische beschouwing: “J. Weiland was een schilder die geheel en al gebonden scheen aan de onbescheiden eischen van den uitvoerhandel, toch wist hij in zijn schetsen naar de natuur zich aan dien dwang te onttrekken en van die onbevengelijkheid getuigen de hier bijeengebrachte tekeningen soms zeer gelukkig.” Wellicht was Johannes Weiland in bepaalde opzichten inderdaad te afficheren als een ‘brood-schilder’, die min of meer aan de lopende band schilderijen produceerde, maar van de kunst alleen kon hij immers zichzelf en zijn gezin niet onderhouden. Er moest letterlijk brood op de plank komen!

Ter gelegenheid van Weiland’s overlijden werd in kunsthandel Biesing te Rotterdam een levensgroot (178x139 cm), met zwarte rouwdraperieën omgeven schilderij van een Scheveningse ‘Vischvrouw aan de Rotterdamsche markt’ tentoongesteld, een werk uit zijn Rotterdamse periode. Bij een veiling van schilderijen in Den Haag in juni 1910 kwam dit doek onder de hamer en werd het voor 800 gulden aangekocht door het Dordrechts Museum. Voor die tijd was dit een vrij hoog bedrag voor een schilderij van Weiland, wat vooral duidelijk wordt wanneer wij de vergelijking trekken met een door hem geschilderd winterlandschap, dat tijdens een kunstveiling in de Harmonie te Vlaardingen op 20 november 1907 slechts f 73,- opbracht. Toch sloeg hij met dit bedrag zeker geen slecht figuur, want een schilderij van Johan Barthold Jongkind (1819-1891) en een aquarel van Anton Mauve (1838-1888) gingen bij deze gelegenheid elk voor slechts f 60,- van de hand. Wanneer er momenteel nog werken van Weiland op de markt komen, ‘doen’ ze bedragen in de prijsklasse tussen de tien- en dertigduizend gulden!

NIET VERGETEN...

In de sinds zijn overlijden verstreken eeuw is de kunstschilder Weiland, dankzij de inspanningen van enkele

Vlaardingse (geschied)schrijvers, nog enkele malen aan de vergetelheid ontruikt.

Zo vatte de voormalige gemeentearchivaris M.C. Sigal in 1924 het plan op om een kleine levensbeschrijving van hem samen te stellen én om reproducties van zijn schilderijen op te nemen in de Vlaardingse prentenverzameling.

Via via kwam hij in contact met de in Scheveningen woonachtige Abraham Weiland, zoon van de schilder, die hem meedeelde dat de meeste en de beste werken van zijn vader zich in Amerika bevonden. Zijn moeder, de weduwe K.J. Weiland-van Leeuwen, was evenwel nog in het bezit van een aantal originele schilderijen.

Op 4 december 1924 verzochtte de archivaris annex museumbeheerder (van de Vlaardingse Oudheidkamer) in een brief aan Weiland: “Jammer is het, dat in der tijd niet getracht is voor de gemeente een origineel werk te behouden, b.v. ter plaatsing in het voor eenige jaren terug opgerichte museum, maar daar dacht men toen nog niet aan en zoo is die gelegenheid voorbij gegaan.” In dit kader suggereerde de zoon dat zijn moeder wellicht genegen zou zijn om één van haar eigen schilderijen te verkopen aan de gemeente. Dit zou dan een werk moeten zijn van het genre waarin zijn vader bij voorkeur zijn onderwerpen zocht, bijvoorbeeld een olieverfschilderij, afmetingen naar schatting 80x100 cm, getiteld ‘Als men oud wordt’, en voorstellende een vissersvrouw die haar handen warmt boven een vuurstoof. “Het is mij bekend, dat dit een van de zeer goede werken is, hetgeen van een eenig specimen in een museum uiteraard wordt vereischt.” Of mevrouw Weiland het schilderij bij nader inzien niet wilde afstaan, of dat de gemeente er financieel geen gat in zag, vermeldt de historie niet, maar de kleumende vissersvrouw is nimmer naar Vlaardingen overgebracht (later is het schilderij bij haar schoondochter in Amerika terechtgekomen).

Door toedoen van Weiland kwam Sigal echter wel in het bezit van 28 fotoreproducties van werken van de overleden schilder, alsmede van diens portret. Daarnaast schonk mevrouw Weiland veertien losse potloodschetsen in min of meer afgewerkte staat, die hadden gediend als voorstudie voor enige van de schilderijen.

Abraham Weiland nam tenslotte de gelegenheid te baat om bij Sigal te informeren of er een mogelijkheid was, om – gezien de uitbreiding die de gemeente Vlaardingen de laatste tijd had ondergaan – bij de benaming van nieuwe stads gedeelten een straat of plein naar Johannes Weiland te noemen. Van een dergelijke vernoeming is echter nooit werk gemaakt, maar ruim dertig jaar later zou deze kwestie

opnieuw aan de orde komen.

Ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van Johannes Weiland, op 23 november 1956, werd door A. Bijl Mz. in de N.V.C. een lijvig artikel aan deze kunstenaar gewijd, onder de titel ‘Herinnering aan de kunstschilder Johannes Weiland (1856-1909)’.

Bij zijn onderzoek naar leven en werken van Weiland had Bijl schriftelijk diverse personen uit diens naaste omgeving benaderd, zoals zijn enige dochter, mevrouw Cornelia Maria Uittien-Weiland in Zutphen, en neef Jan Weiland jr. uit Arnhem (over hem later meer), die maar al te graag hun medewerking verleenden. De laatste beaamde: “Inderdaad is er heel weinig van hem bekend, en dit zeer ten onrechte, daar hij een zeer knap schilder was, zijn werk getuigt van een bijzonder technisch vermogen.” Zowel hijzelf als de dochter waren in het bezit van enkele aquarellen en olieverfschilderijen.

Bijl besloot zijn artikel met de suggestie om door de plaatsen waar Johannes Weiland geleefd en gewerkt had (Vlaardingen, Rotterdam en Den Haag), een tentoonstelling van de bereikbare werken te organiseren, waarmee een ereschuld zou worden ingelost, “deze kunstenaar en zijn schepingen zéker waardig!” Abraham Weiland, die door zijn zuster op de hoogte was gebracht van de actie van Bijl, gaf hem hierbij niet veel kans van slagen, omdat in het gunstigste geval nog slechts een zeer onvolledig overzicht van Weiland’s oeuvre zou worden verkregen. Naar zijn mening zou men er beter aan doen om in de zich gestaag uitbreidende gemeente een straat naar Johannes Weiland te vernoemen! (“Ik teken hierbij aan, dat de benoeming wel onder deze naam zal dienen te geschieden om verwarring uit te sluiten in verband met het feit, dat meerdere van zijn relaties zich aan de schilderkunst hebben gewijd”).

Na verschijning stuurde Bijl een afdruk van het krantenartikel naar mevrouw Uittien-Weiland, die het “een goede en sympathieke herinnering” vond en verheugd was dat haar vader na honderd jaar nog niet was vergeten.

Dat Johannes Weiland in zijn geboorteplaats inderdaad nog niet was vergeten, werd nogmaals bewezen in 1973, toen schrijver, dichter, componist en beiaardier Cor Don voldoende inspiratie wist te putten uit diens levensverhaal om een gedicht over hem te schrijven. (Maar... nog steeds géén straatnaam!).

II FREDERIK CHRISTOFFEL (FRITS) WEILAND
(1888-1950): HUIS- EN DECORATIESCHILDER, MAAR OOK EEN
'BEKWAAM AQUARELLIST'

Frederik Christoffel Weiland, roepnaam Frits, werd geboren te Vlaardingen op 6 april 1888 als derde kind en oudste zoon van het echtpaar Arij Weiland en Elisabeth Berkhout. Zijn vader was een jongere broer van de hiervoor behandelde Johannes Weiland, die reeds voor de geboorte van Frits

was verhuisd naar Rotterdam. Of vader Arij óók beschikte over artistieke kwaliteiten is niet bekend. Hij verdiende de kost voor zijn gezin aanvankelijk als timmerman bij de firma Weiland en Kornaat, en later als bokkingroker en handelaar in diverse vissoorten bij de firma Maarleveld en Weiland. In ieder geval heeft hij wél de nodige 'schilderengen' doorgegeven aan zijn nageslacht.

HUIS- EN DECORATIESCHILDER

Reeds op de lagere school was het Frits' ideaal om kunstschilder te worden en in de voetsporen te treden van zijn

beroemde oom. Op 19 oktober 1904 – hij was toen pas zestien jaar oud – verhuisde hij naar Rotterdam, waar hij in de avonduren de afdeling Decoratieve Kunst van de Academie voor Beeldende Kunsten bezocht. Hij was leerling van A. le Comte (1850-1921), hoofdleraar aan deze instelling, en later van H.M. Luns (1881-1942) en J.G. Heijberg (1869-1952). Groot was zijn trots, wanneer één van zijn werken in de etalage van de firma Dorsman & Odé werd tentoongesteld. Op 20-jarige leeftijd vertrok hij naar Duitsland om zich daar verder te bekwamen als decoratieschilder.

Na een kort verblijf in Vlaardingen van mei tot augustus 1909 verhuisde hij opnieuw naar Rotterdam, maar in de loop van het daaropvolgende jaar keerde hij voorgoed terug naar zijn geboorteplaats.

In de N.V.C. van 28 januari 1911 maakte hij bekend zich te hebben gevestigd als huis- en decoratieschilder in het pand Emmastraat 2. ("Tevens neemt hij de vrijheid voor alle werkzaamheden, het vak betreffende, zich in ieders gunst aan te bevelen. Hoogachtend, UEd. dw. dienaar, F.C. Weiland"). In augustus 1917 verplaatste hij zijn zaak naar de toentertijd zo genaamde Verlengde Emmastraat 147. Inmiddels tooide hij zich met de modieuzere benaming van 'décorateur'.

Aquarel van het Achterom, die Frits Weiland heeft geschilderd in december 1910, voordat de huizen werden afgebroken.

Uit zijn bedrijf had hij inmiddels voldoende inkomsten om een gezin te kunnen onderhouden. Op 12 juni 1919 trad hij te Brummen in het huwelijk met Martina Uittien, die in 1888 in die plaats was geboren. Enkele jaren tevoren was zijn nichtje Cornelia Maria Weiland getrouwd met Martina's broer, Gerhard Dirk Uittien. Samen met zijn echtgenote betrok Frits het voormalige ouderlijk huis naast zijn werkplaats, aan de Emmastraat 149.

In de jaren die hierop volgden, kreeg het echtpaar drie kinderen: Arij (geb. 27 december 1920), Gerhard Mattheus (geb. 10 april 1922) en dochter Elisabeth (geb. 18 april 1924).

Op 11 oktober 1924 vestigde het gezin zich te Vlaardinger-Ambacht. Vader Arij Weiland en Frits hadden aan de Omring (de latere Voorstraat) voor eigen rekening twee huizen laten bouwen. De oude Weiland betrok met zijn ongehuwde dochters Apolonia, Annetje en Elizabeth nummer 26d (later 36) en het jonge gezin vond een thuis op nummer 26c (later 34).

RECLAMEWERK

Frits Weiland kreeg in de jaren '20 steeds meer bekendheid door zijn in opdracht vervaardigde schilderijen, houtsneden en tekeningen voor bedrijfsreclame. Door de boekhandel en

drukkerij N.V. Dorsman & Odé, waarmee hij goede contacten onderhield, werden bijvoorbeeld verschillende van zijn werken gereproduceerd op kalenders (exemplaren hiervan aanwezig in collectie Stadsarchief).

Door middel van het invullen van een bon in de krant konden N.V.C.-abonnees in juli 1921 bij wijze van premie in het bezit komen van een door Dorsman & Odé gedrukte reproductie van een krijttekening van de oude schilderachtige ophaalbrug aan de Schiedamsedijk, nabij het terrein van de Gemeentereiniging. “Met forsche zwarte lijnen, met een enkel tintje groen en rood, heeft hij met dit eenvoudige materiaal zijn doel volkomen bereikt. Zie het kronkelende water bij het brugje, zie de scheepsrompen in het rommelige ‘Spuiwater’, de masten- en touwenwarreling, de loodsen en schuren aan den overkant der haven; het leeft alles.” Lezers van de krant konden voor 50 cent de trotse bezitter worden van een “smaakvolle wandversiering”, terwijl niet-lezers een hele gulden moesten betalen. Menig Vlaardinger moet een dergelijke plaat in zijn bezit hebben gehad.

Zijn schilderstalent behield Frits niet exclusief voor zichzelf, maar hij gaf het ook door aan anderen. Hij onderwees aan de Burgeravondschool, waar hij een collega was van de bekende Jean-Jacques Midderigh. Eén van zijn leerlingen was Johannes (Jo) van der Pijl, die later een kunsthandel bestierde aan de Schiedamseweg.

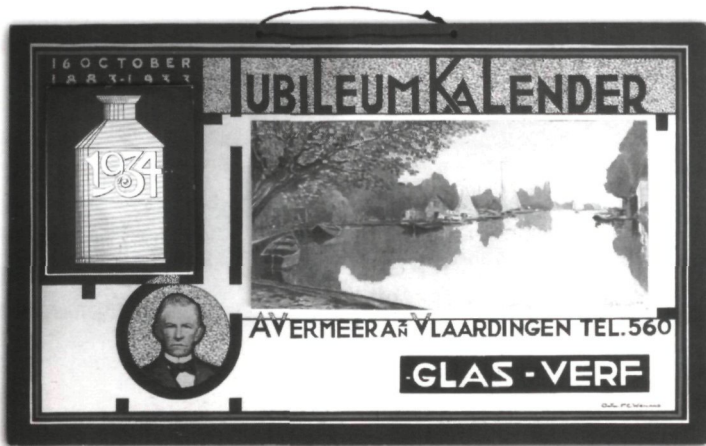
TENTOONSTELLINGEN

Voor zover bekend vond de eerste tentoonstelling van zijn vrije werk plaats in het zaaltje ‘Opgang’ te Amsterdam in september 1926, waar hij samen met zijn jongere broer Jan Weiland grafisch werk (houtsneden) exposeerde. Volgens een criticus van de N.R.C. waren beide broers stilisten in “lijnenrhythmen” en met name Frits zou de grote lijnen van zijn “sujetten” gebruiken om een ritmisch spel te krijgen. Onder de tentoongestelde werken bevonden zich onder meer ‘Drie Zeilschepen’, ‘De Brug’, ‘Kerstmis’ en ‘Brugge’. Om voldoende aandacht te kunnen besteden aan zijn loopbaan als schilderspatroon én aan zijn jonge gezin, moest hij zijn activiteiten als kunstschilder geruime tijd min of meer gedwongen op een laag pitje zetten. Toch kon hij zijn kunstzinnige inslag in de praktijk van het dagelijkse werk niet of nauwelijks verloochenen. In mei 1929 diende hij bij het Vlaardingse gemeentebestuur een aanvraag in om een fabriek te mogen oprichten ten behoeve van de fabricage van “artistiek wandbekledingsmateriaal op triplex”, getooid met de fraaie naam ‘Artimae’. De ‘fabriek’ werd gehuisvest in het pand Willem Beukelszoonstraat 50, waar-

in later de Vlaardingse Melkcentrale was gevestigd en nog later Meubelfabriek ‘De Berk’. Twee jaar later, in juni 1931, kreeg hij vergunning tot het oprichten van een soortgelijk bedrijf in het pand Oosthavenkade 82. Volgens opgave hield Frits Weiland – zichzelf inmiddels ‘fabrikant’ noemend – zich hier eveneens bezig met “het bewerken van wandbekledingsplaten tot het materiaal ‘Artimea’ en het in voorraad houden van grondstoffen en fabrikaat.”

Na enkele jaren van betrekkelijke stilstand werd de drang tot schilderen hem uiteindelijk toch weer te machtig en in 1933 nam hij opnieuw het penseel ter hand. De lange ‘rustperiode’ had evenwel een positieve uitwerking gehad op zijn creativiteit. Zijn werk kenmerkte zich nu door losheid, vrijheid van techniek en artistieke beweging, waarbij het decoratieve element vaak op de voorgrond stond. Onderwerpen zocht en vond hij te kust en te keur aan de waterkant; de havens met hun schepen, luchten en water hadden zijn hart (niet alleen in Vlaardingen, maar ook in Volendam, Urk en sommige havenplaatsen in het Zeeuwse). De oorzaak van deze voorliefde zal zeker gezocht moeten worden in zijn Vlaardingse afkomst. Waar hij de teer van de schepen ruikt, daar kan hij werken, is ooit eens van hem gezegd. Hij schuwde echter evenmin het schilderen van stillevens – veelal met bloemen en vruchten – en genrestukken.

Na verloop van tijd beschikte Frits over een voldoende hoeveelheid werken om ermee naar buiten te kunnen treden. Gedurende de eerste helft van de maand juli van het jaar 1936 werden van hem in kunstzaal ‘Studio’ bij het Kantongerecht aan de Lange Haven te Schiedam olieverfschilderijen, aquarellen, tekeningen en houtsneden tentoongesteld. De bewaard gebleven catalogus geeft een opsomming van 64 verschillende werken – waarvan het leeuwendeel schilderijen – met aansprekende titels als ‘Geraniums voor het venster’, ‘Gieter met bloemen’, ‘Onze tuin’, ‘Herfst op de Veluwe’, ‘Slootje met wilgen’, ‘Appelbloesem’, ‘Dooiweer’, ‘Waterlelies’ en ‘Zomer in den Polder’. Een kunstcriticus van een Rotterdamse krant was vooral gecharmeerd van zijn aquarellen: “Weiland is vooral een aquarellist, zijn aquarellen zijn misschien wel het beste van de tentoonstelling. Hij kan zijn bloemen zoo lekker ‘nat’ en frisch houden, er zit iets zwierigs in zijn waterverftechniek en hij weet diepte van kleur te bereiken.” In de N.V.C. van 6 juli 1936 werd ook een duit in het zakje gedaan, alhoewel de journalist van deze krant enigszins gepikeerd was dat de keuze op onze buurgemeente was gevallen. Hij merkte stellig op: “Een profeet wordt blijkbaar nog altijd in zijn

Frits Weiland hield zich op professionele wijze bezig met het ontwerpen van reclamedrukwerk. Hierbij de fraaie kalender die in 1933 werd uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van Glas- en Verfhandel A. Vermeer.

eigen land niet geëerd. Want waarom in Schiedam? Weiland hoeft zich toch werkelijk met deze expositie niet achteraf te houden. Want wat daar aan den muur hangt is het levenswerk van een man, een felle getuigenis in kleuren van zijn liefde voor het leven en de natuur en van zijn behoefte dit in zijn kleurentaal uit te drukken.” Blijkbaar kende hij Frits Weiland persoonlijk, althans daar duidt zijn volgende opmerking op: “Wij waren vroeger dikwijls getuige bij het ontstaan van Weilands schilderijen. Soms schudde hij ze uit zijn mouw, een anderen keer lukte het helemaal niet. Doch een goed overzicht van de betekenis van iemands werk krijgt men pas op een tentoonstelling waar alles keurig en smaakvol omlijst, zooals hier, naast elkaar in het gelid hangt.” Tenslotte raadde hij alle Vlaardingers aan om de bus of de fiets naar Schiedam te pakken en de tentoonstelling met eigen ogen (gratis) te komen zien.

In december van datzelfde jaar vonden achtereenvolgens tentoonstellingen plaats in respectievelijk Van Deventer’s Kunsthandel in Den Haag en in Huize O.D. 62 in Delft. Onder de in de hofstad getoonde werken bevond zich onder meer een aquarel van de ‘Delftsche Vaart, Vlaardingen’. Een recensent van de N.R.C. oordeelde niet onverdeeld gunstig over het geheel en had duidelijk meer waardering voor Frits’ activiteiten als houtsnijder. De expositie in Delft omvatte in totaal 38 nummers, waaronder ‘Avondschemering’, ‘Blauwe boot’, ‘Bollenvelden’, ‘Hooischelven’, ‘Voorjaarsbloemen’, ‘Uitgebloeide tulpen’, ‘Stilleven met cactus’ en meer van dergelijke titels. Deze tentoonstelling werd georganiseerd door de plaatselijke Kunstkring, waarvan Frits lid was.

Vlaardingen werd in 1938 dan eindelijk verblijd met een tentoonstelling in het Handelsgebouw aan de Parallelweg. De officiële openingsplechtigheid werd op 28 mei – in aan-

wezigheid van onder meer J. Luyerink, burgemeester van Vlaardinger-Ambacht, en de Vlaardingse wethouder A. van Rijn – verricht door H. Russcher, architect te Schiebroek. Geëxposeerd werden 28 stukken, waarvan zeven met betrekking tot Volendam (waaraan hij inmiddels zijn hart volledig had verpand), en verder een achttal stillevens, enkele landschappen, een zeegezicht en een zelfportret, voor het grootste deel aquarellen.

Ook nu werden er in de plaatselijke krant weer flink wat kolommen aan besteed. Een citaat: “De verdienste van Weilands werk in het algemeen ligt voor ons in den rijkdom van kleur, de spontaniteit waarmee het is opgezet en de optimistische, zonnige levenskijk die er uit spreekt. Dat alles is voor ons van meer waarde dan de onnauwkeurigheid waarmee vaak de onderdeelen zijn afgewerkt...”

Vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog exposeerde Frits Weiland nogmaals in Den Haag, ditmaal in de kunstzaal ‘Kunst van Onzen Tijd’ aan het Prins Mauritsplein. De opening vond plaats op 4 februari 1940 en werd verricht door één van zijn broers. Onder invloed van de dreigende situatie in Europa werd er in het openingswoord op gewezen dat juist in die tijd een kunstenaar meer dan ooit de roeping had om mee te werken aan de zo dringend noodzakelijke geestelijke opbouw: “Een goed schilderij of welke kunstuiting ook, kan juist nu de noodige rust en bezinning geven en ons verheffen boven de sfeer van het alledaagsche.”

De tentoongestelde olieverfwerken betroffen voornamelijk havens met schuiten te Volendam (‘De botter Volendam’) of in Zeeland (‘Langs de Schelde’), terwijl de aquarellen vrijwel uitsluitend figuren toonden (‘Volendammer visscher’) en het zelfportret van de kunstenaar.

De tentoonstelling werd een succes voor Weiland en trok buitengewoon veel belangstelling. In diverse kranten verschenen recensies van uiteenlopende aard, die door de N.V.C. trouw werden overgenomen. De N.R.C. was over het algemeen niet zeer te spreken over de vormgeving en de compositie van de schilderijen, maar Het Vaderland daarentegen zag veel in Weiland’s “openhartig realisme, zijn kalme, gulle, niet verpeuterde schilderwijze en zijn behoefte aan ferme, soms lichtelijk decoratieve kleuraccenten.” Kunster criticus De Gruyter noemde in dit blad Weiland onder meer “een aangenaam, kleurgevoelig en over ’t geheel gezien in technisch opzicht genoegzaam betrouwbaar en gedegen schilder. Voor zover ik mij ouder werk van zijn hand kan herinneren”, aldus De Gruyter, “heeft hij de laat-

ste tijd vorderingen gemaakt en aan kantigheid gewonnen.” In de Haagsche Courant van 14 februari 1940 viel verder nog te lezen: “Dat Frits Weiland een serieus en kundig schilder is, ziet men al dadelijk aan verschillende stillevens, goed van kleur, ruimte en stofuitdrukking, zooals het groote no. 18 met het mooie rood tegen de koperkleur van de pan, een moeilijke doch geslaagde kleurstelling; no. 10 met het rood van de kreeft, no. 34, groene pot met roode bessen. Dat hij ook een vaardig aquarellist is, ziet men aan de twee in lichte kleur gehouden oude Volendammers, aan het breed gehouden zelfportret en aan enkele haventjes en schuitjes. Naar deze laatste onderwerpen gaat de voorkeur van dezen Vlaardingschen schilder vooral uit.”

DE SCHUILHOEK

Werd Frits Weiland voor de Tweede Wereldoorlog in het algemeen gekenschetst als ‘de schilder van het leven’, gedurende de oorlogsjaren – toen hij officieel geen kunstschilder was – voltrok zich een grote verandering in hem. Onder de indruk van de oorlogsgebeurtenissen vervaardigde hij een aantal doeken, waaronder een realistisch, haast huiveringwekkend werk, voorstellende de verwoesting van Rotterdam. Later schilderde hij onder meer verscheidene stillevens, die werden gekenmerkt door een donker palet. Na de bevrijding wist hij echter dit sombere van zich af te schudden en gebruikte hij weer lichtere en vrolijkere kleuren. Uit zijn stillevens bleek het sterkst het verschil van opvatting en techniek met vroeger. Hij ging zich nu ook meer toeleggen op het aquarelleren, wat voorheen al zijn sterkste kant was.

Zijn atelier had Frits in ‘De Schuilhoek’ aan de Kortedijk 123, achter het zogenaamde Delflandhuis bij de sluizen. Zus Elizabeth Weiland had dit voormalige pakhuis in 1941 gekocht van graanhandelaar Poot. Na de noodzakelijke verbouwingen was het een geschikte atelierruimte geworden. Van hieruit had Frits een buitengewoon inspirerend uitzicht over het ‘Spuiwater’ of Buizengat. Dit leverde bijvoorbeeld een doek op met de weinig verhullende titel ‘Het Buizengat gezien uit het atelier’.

De Schuilhoek deed ook dienst als expositieruimte. In april 1947 organiseerde de plaatselijke afdeling van de Volksuniversiteit Rotterdam hier een tentoonstelling van Vlaardingse stadsgezichten, uitgevoerd door verschillende kunstenaars in diverse technieken en materialen. Wat zij echter allen gemeen hadden, was de liefde voor ‘onze stad’. De familie Weiland was vertegenwoordigd met ‘Het Buizengat’ van Johannes en een aantal vroege aquarellen

van Frits. Verder waren er werken te zien van onder meer W. Brinkman, J.J. Midderigh en W. van ’t Woudt en last but not least de originelen van de serie overbekende tekeningen van Anton Pieck, die deze had gemaakt voor de kort tevoren verschenen roman ‘Brood uit het water’ van Fenand van den Oever.

DE KUNSTENAAR GEEERD EN HERDACHT

In 1948 vierde Frits Weiland zijn zestigste verjaardag en dit heugelijke feit liet hij niet onopgemerkt aan Vlaardingen voorbij gaan. In de voorgaande jaren was hem meerdere

Aquarel van het ‘Spuiwater’ of Buizengat, met links van de R.K. Kerk Frits’ schildersatelier, genaamd ‘De Schuilhoek’. Deze reproductie is afkomstig van de kalender, die in 1922 werd uitgegeven door Dorsman & Odé.

malen de vraag gesteld om weer eens in zijn eigen stad te exposeren en eindelijk was het dan zover.

Van 18 tot 25 december 1948 werd een overzichtstentoonstelling gehouden in het Handelsgebouw, die in aanwezigheid van vele belangstellenden officieel werd geopend door

burgemeester Heusdens. Voor hem was dit ook een bijzondere aangelegenheid, want het was de eerste tentoonstelling die hij in zijn standplaats Vlaardingen mocht openen.

In zijn openingswoord verklaarde hij dat hij zich bewust was van het feit dat hij burgemeester was van een werkgemeente, een gemeente met een zakelijke, sterk materialistische inslag. Juist daarom verheugde het hem dat een geboren en getogen Vlaardinger als Weiland – in zijn positie als kunstenaar gericht op het meer ideële – een tegenwicht vormde tegen juist die prozaïsche aard van onze stad. Hij deelde mee dat het gemeentebestuur overwoog om de oude Visbank aan de vergetelheid te ontrukken, het gebouw te restaureren en een waardiger bestaan te geven door het om te vormen tot een expositiezaaltje. Weliswaar was de door de Vereniging van Haringhandelaren beschikbaar gestelde afslagzaal een prachtige ruimte, maar voor dit doel minder geschikt. De burgemeester sprak tenslotte de wens uit, dat vele Vlaardingers van de gelegenheid gebruik zouden maken om kennis te nemen van het werk van Weiland.

Tentoongesteld werden circa zestig doeken, zowel olieverf als aquarel. Daarbij bleek – aldus de N.V.C. van 22 december 1948 – “...dat hij behalve schepen, water en lucht toch ook nog wel iets anders in zijn penseel heeft zitten. Vooral ook de schoonheid van de Amsterdamse gracht heeft hem getrokken...” De tentoonstelling werd bezocht door ruim 800 bezoekers en er werden in totaal veertien schilderijen verkocht.

Langzamerhand begon Frits Weiland zich uit zijn zaken

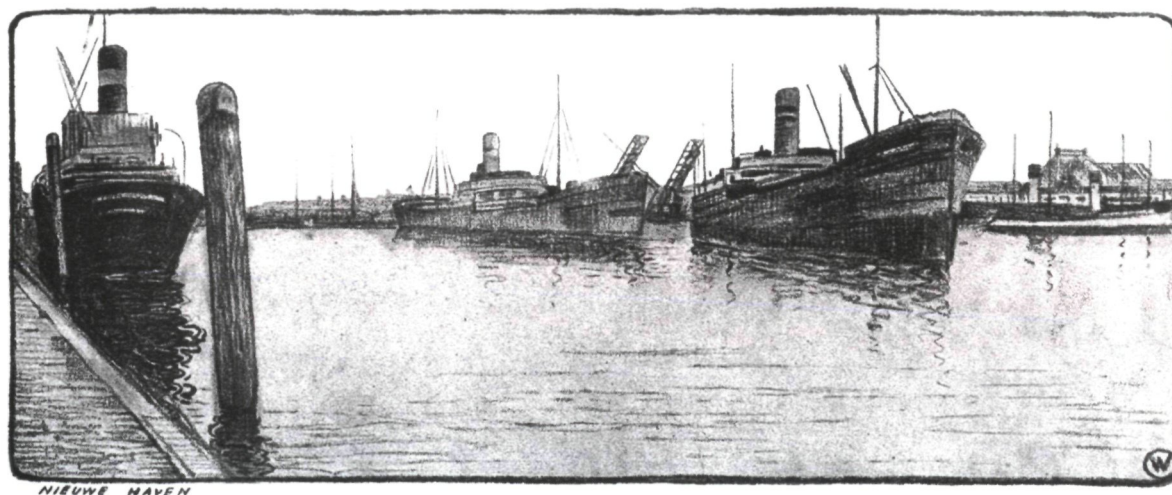
Reproductie van een crayontekening van Frits Weiland, met schepen in de Nieuwe Haven (Koningin Wilhelminahaven Noordzijde).

terug te trekken. Ondanks zijn grote voorliefde voor het schilderen, had hij in de achter hem liggende jaren zijn schilders- en glazenmakersbedrijf, dat nog steeds was gevestigd aan de Emmastraat, nooit verwaarloosd, maar dit daarentegen steeds uitgebreid. Dat hij ook in zijn vak een goede naam had opgebouwd, bewijst het feit dat hij, na achtereenvolgens de functies van penningmeester en secretaris te hebben vervuld, in navolging van zijn familielid A.H.P. Maarleveld werd gekozen tot voorzitter van de plaatselijke Schilderspatroonsvereniging.

Nu was voor hem echter de tijd aangebroken om het wat rustiger aan te gaan doen en zich meer dan tot dusverre mogelijk was geweest aan de schilderkunst te wijden. Helaas begon hij met zijn gezondheid te sukkelen, waardoor zijn diep gekoesterde wens niet gerealiseerd kon worden. Op 28 september 1950 overleed hij op slechts 62-jarige leeftijd.

De redactie van de N.V.C. plaatste de volgende dag dit ‘in memoriam’ in de krant: “Gisteren overleed onze stadgenoot, de heer F.C. Weiland, die vele jaren aan het hoofd stond van het bekende schildersbedrijf onder zijn naam en onder wiens leiding vele werken tot uitvoering kwamen. Ook in het organisatieleven was hij een geziene figuur. Jarenlang was hij voorzitter van de afd. Vlaardingen van de Schilderspatroons Bond, terwijl hij bovendien lid was van de examencommissie van de Nationale Schildersschool. Ook op kunstzinnig terrein had zijn naam een goede klank. Hij was een bekend kunstschilder, die vele exposities hield, zowel hier als elders. Vlaardingen verliest in hem een gezien en geacht burger.”

De waardering voor de kunstenaar Weiland kwam tot uit-

drukking in het organiseren van een herdenkingstentoonstelling, die op 9 maart 1951 – een half jaar na zijn overlijden – werd geopend door burgemeester Heusdens. De opening werd bijgewoond door de weduwe Weiland-Uittien, een aantal familieleden van de overledene en het comité, dat het initiatief tot deze postume hulde had genomen.

De wens die de burgemeester bij de opening van de tentoonstelling in 1948 had uitgesproken, bleek inmiddels te zijn uitgekomen: de voormalige Visbank was getransformeerd in een heuse expositieruimte. Getoond werd hier een collectie schilderijen en tekeningen, waarin uiteraard zee-, haven- en riviergezichten de boventoon voerden, maar waarin ook andere genres, zoals portretten, landschappen en bloemstillevens niet ontbraken.

Burgemeester Heusdens sprak de hoop en de wens uit dat er bij de burgerij veel belangstelling voor deze expositie mocht zijn en dat velen, zowel uit Vlaardingen als uit de omgeving, er naar zouden komen kijken, “opdat zij er zelf rijker door zullen worden en er tevens Frits Weiland mee zullen eren.” Ds. A. Weiland, een zoon van de overledene, bedankte tenslotte mede namens zijn moeder de burgemeester voor diens bereidwilligheid om de tentoonstelling te openen en de leden van het comité voor hun inzet. Hij noemde het symbolisch, dat twee tentoonstellingen van zijn vaders werk waren gehouden in twee gebouwen die zo nauw waren betrokken bij de visserij, omdat dit werk zo geheel doortrokken was van liefde voor de visserij, voor schepen en voor water...

III JACOB (JAAP) WEILAND (1891-1970): DE ‘LAATBLOEIER’

Na zoon Frits volgde uit het huwelijk van Arij Weiland en Elisabeth Berkhout in 1890 de geboorte van een levenloos kind. Jaap was hun vijfde kind en de tweede zoon en werd geboren op 11 juni 1891. Hij werd vernoemd naar zijn grootvader van moeders zijde, Jacob Berkhout.

Zijn lagere schooltijd bracht de kleine Jaap door op de school van de welbekende meester P.J. van der Schaar. Het familietalent openbaarde zich ook bij hem al op zeer jeugdige leeftijd: voor zijn klasgenootjes moest hij dikwijls een mooi paardje tekenen op de achterkant van hun leien.

Toch trad hij niet zonder meer in de voetsporen van zijn oom Johannes en broer Frits. Jaap begon als jongste bediende bij de firma Van Dusseldorp van de meelfabriek aan de haven (voor een tientje in de maand!). Hierna kwam hij als kantoorbediende in dienst bij baron Sweerts de Landas

Wyborgh te Rotterdam. Op 3 maart 1922 vestigde hij zich ook in deze stad, maar op 2 oktober 1924 keerde hij weer terug en trok hij in bij zijn vader en zusters in hun nieuwe huis aan de Voorstraat te Vlaardinger-Ambacht. Reeds anderhalf jaar later verhuisde hij opnieuw naar Rotterdam om pas op 15 juli 1931 definitief zijn stek te vinden aan de Rozenlaan 13 in ‘Ambacht’.

MAKELAAR IN OLIËN EN VETTEN

In de tussentijd was hij gaan studeren en behaalde hij de diploma’s Nederlands, Duits, Frans, Engels en boekhouden. Zijn harde werken resulteerde uiteindelijk in zijn beëdiging als makelaar in oliën en vetten. Hij bleef in dienst tot de oude baron in 1940 stierf, waarna de zaak werd geliquideerd. Het tekenen was ondertussen altijd wel zijn liefste bezigheid geweest, “maar die handel in olie en vetten had hij nodig om zijn mond open te houden”, aldus zijn echtgenote Johanna Weiland-Hartman in een interview met G. Lutke Meijer voor het boek ‘Het levend verleden van Vlaardingen’. Jaap had haar leren kennen toen hij dertig jaar oud was en zij pas zeventien. Zelf was zij ook kunstzinnig aangelegd: zij was van beroep modiste bij een hoedenatelier en in haar vrije tijd maakte ze poppen en wandkleden, maar bijvoorbeeld ook de kostuums voor de operettegroep van Katharina Verhoeff-Torn.

Jaap Weiland is in later jaren nog werkzaam geweest bij de Vlaardingse Vlaggenfabriek als correspondent en vlaggentekenaar. Het vlaggen tekenen was voor hem eerder een bijbaan, maar hierin kon hij veel van zijn creativiteit kwijt. Thuis had hij een grote tekentafel staan, waarop hij hele lappen kon tekenen. Van alle landen lagen die van Uruguay en Japan hem het meest na aan het hart. Hij tekende vlaggen met palmen en met leeuwen erin en vond het prachtig werk, zo herinnerde zijn echtgenote zich later.

TIJD VOOR DE KUNST

Het kunstenaarsbloed begon bij Jaap Weiland pas echt te kriebelen, toen hij rustig thuis kon zijn en geen beslommingen van ingewikkelde makelaarszaken meer aan zijn hoofd had. Hij was 50 jaar toen hij die rust in de Rozenlaan vond, waar hij op de bovenverdieping van zijn huis een atelier had ingericht. Pas toen kon hij zich volledig overgeven aan zijn passie en sloeg hij intensief aan het werk.

Jaap Weiland maakte voornamelijk aquarellen en (pen)tekeningen in figuratieve trant van landschappen en stillevens. Zijn onderwerpen varieerden van een boerderij met hooiberg tot een riviergezicht met oude balken, rotte manden en keien. Zijn grote verdienste was dat hij zo voortreffelijk in staat was juist die plekjes met enkele lijnen vast te leggen die aan het oog van de massa voorbijgingen, maar die het ten volle waard waren om geportretteerd te worden. Zo heeft hij nog juist op tijd wat pittoreske Vlaardingse stadsgezichten vereeuwigd, voordat ze definitief ten prooi vielen aan de slopershamer in het kader van de stedelijke vooruitgang.

Behalve in de directe omgeving van Vlaardingen zocht en vond hij ook inspiratie in Zuid-Limburg en wat verder weg in het zonnige zuiden van Frankrijk, de streek die zijn hart had gestolen. Uit een interview met de N.V.C. in 1967: “Zuid-Frankrijk! Ah, ik ben gek op Frankrijk. Ik ben er dolgraag en mijn vrouw trouwens ook. De Rivièra. Elk plekje daar is de moeite van ’t bekijken waard, prachtig. Hoe moet ik het zeggen... Frankrijk heeft charme.”

Zijn liefde voor Frankrijk ging gepaard met zijn bewondering voor de Franse impressionisten, maar ook de Vlaamse moderne schilders konden zijn goedkeuring wegdragen. Van de Nederlandse schilders bewonderde hij met name Van Gogh en Jongkind (die overigens zijn jeugdjaren in Vlaardingen heeft doorgebracht).

DE VLAARDINGSE KUNSTKRING

In april 1947 werd door een aantal Vlaardingse schilders (en beeldhouwers) een zogenaamde Kunstkring opgericht, onder de naam ‘De Vlaardingers’. Voorzitter werd Korn. Lodder, secretaris L. Dijkshoorn en penningmeester J.P. Baars. Het doel van de Vlaardingse Kunstkring, zoals de club beter bekend stond, was de kunst te beoefenen in het schilderen (en beeldhouwen) en jaarlijks één of meer (verkoop)tentoonstellingen te organiseren van eigen werk.

De leden van de kring waren in meer of mindere mate zielsverwanten. Ze leverden degelijk werk in een traditionele trant, zonder grote behoefte aan experimenteren. Belangrijkste inspiratiebron voor alle schilders was de natuur. Zij werden getroffen door een bepaalde sfeer, een pittoresk geveltje, een weids landschap, een schip in de haven of een bloeiende boomgaard en schepten er genoeg in om deze zaken vast te leggen zoals zij die waarnamen.

In de eerste twee weken van augustus 1955 viel in het kader van de zogenaamde ‘Vacantieweken’ in de Visbank een ten-

Aquarel door Jaap Weiland van de achterzijde van de boerderij ‘De Drie Baarsjes’ aan de Trekkade (ongedateerd; in 1958 aangekocht door het Stadsarchief).

toonstelling te bewonderen van door leden van de Kunstkring vervaardigde werken. Tijdens de opening op 30 juli benadrukte H.K. van Minnen, wethouder van culturele zaken, dat er bij het organiseren van dit evenement altijd naar werd gestreefd om niet alléén maar amusement te brengen, maar ook op cultureel terrein iets te bieden. Hij hoopte dat, door het werk van stadgenoten tentoon te stellen, men zich rekenschap zou geven van hetgeen de naaste omgeving te bieden had. Jaap Weiland, inmiddels voorzitter van de Kunstkring, bedankte de wethouder hartelijk voor zijn welgemeende woorden en hoopte met hem dat de tentoonstelling tevens een financieel succes zou worden: “We zouden het zeer op prijs stellen als vele Vlaardingers iets van het geëxposeerde in bezit zouden willen hebben, want schilderijen kopen is tot nu toe iets dat in feite alleen maar in zeer gegoede kringen gebeurt. Wat verder overal aan de muren hangt is vrijwel uitsluitend kitsch.”

Hij was zelf present met ruim twintig tekeningen, aquarellen en aquarel-pastellen van diverse plekjes in Zuid-Frankrijk (St. Paul, Cannes, Vallauris, Cagnes, Monte Carlo) en Vlaanderen, maar dichterbij huis bijvoorbeeld ook van de Vulcaanhaven en de molen aan de Kortedijk. De goedkoopste werken uit zijn oeuvre waren twee tekeningen van ieder vijftien gulden, terwijl de duurste aquarel (gemaakt in Eze) de deur uit mocht voor honderd gulden.

Zijn mede-exposanten waren Leen Dijkshoorn, Reinier Rijke, Jan Baars en de nog zeer jonge kunstenaar Leen Droppert: “Vijf kunstenaars wier schilderijen in het algemeen en op een kleine uitzondering na op elkaar zijn afgestemd en blijk geven van een levenslustige, ongecompliceerde kijk op de wereld”, aldus het Rotterdamse Parool van 10 augustus.

P.A. (Piet) Begeer had een week eerder in de N.V.C. zijn voorkeur uitgesproken voor het werk van Jaap Weiland, die

naar zijn mening van deze groep schilders het meeste zijn vorm had gevonden. “Hij is een typische aquarellist en hij beoefent deze kunst der subtielen fijn en spits, met een benijdenswaardige habilité. In ieder landschap vindt hij een passende compositie, voor ieder landschap vindt hij een passende ruimtewerking, die hij met geestig afgestemde kleurvlakken tot leven brengt. Het blijft schetsmatig en toch wordt het nergens arm. Hij heeft er plezier in, een fijnzinnig plezier en dat plezier is navoelbaar.”

In 1956 verzorgde Jaap Weiland opnieuw een tentoonstelling in de Visbank, samen met Reinier Rijke, Henk Plomp, Jan Baars en Leen Dijkshoorn. De officiële opening vond plaats op 17 november en werd verricht door Jaap's jongere broer Jan Weiland, kunstschilder te Arnhem (over hem later meer).

Jaap was vertegenwoordigd met een groot aantal aquarellen, gouaches en enkele olieverfschilderijen, voor een deel indrukken die hij in Zuid-Frankrijk had opgedaan. Kunstcriticus Dolf Welling beoordeelde deze in het Rotterdams Nieuwsblad van 21 november 1956 als volgt: “Dat persoonlijke handschrift maakt vooral de aquarellen en tekeningen van Jaap Weiland aantrekkelijk. Wat hij nastreeft bereikt hij soms zelfs met al te grote vaardigheid. Dat blijkt wanneer men, als hier, zestien van zijn werken bijeenziet. Men zou hem dan graag, desnoods met minder gaaf resultaat, eens wat dieper willen zien graven, want van de Vlaardingers, zoals zij hier vertegenwoordigd zijn, lijkt hij de begaafdeste.”

Ook in 1958 was Jaap Weiland weer van de partij. In de feestelijke met honderden lampjes versierde Visbank exposeerde hij samen met andere Kunstkringleden in de periode eind november-begin december van dat jaar. De tentoonstelling werd geopend op vrijdagavond 21 november door wethouder H.K. van Minnen. Hij stak bij deze gelegenheid zijn bewondering voor de activiteiten van de Kunstkring niet onder stoelen of banken. Sprekend over expositiezaal ‘De Visbank’ merkte de wethouder op, dat er in Vlaardingen een zaal van groter allure zou moeten komen, waar meer armslag voor kunstuitingen zou zijn. “We moeten niet beginnen met te zeggen, er is misschien zo weinig belangstelling. Wanneer we doorzetten, zal die belangstelling er ook wel komen”, citeerde De Rotterdammer van 22 november daaraanvolgend de wethouder.

Aansluitend werd door de hiervoor reeds genoemde Rotterdamse criticus Piet Begeer een kort overzicht gegeven van de expositie. In de N.V.C. van 28 november volgde bovendien nog een (geschreven) kritiek, waarin hij opnieuw

Aquarel van een bloementuintje (ongedateerd; in 1958 aangekocht door het Stadsarchief). Hoewel deze aquarel staat gecatalogiseerd als ‘onbekend Vlaardingen’, zou het – gezien Jaap's voorliefde voor Zuid-Frankrijk – niet verwonderlijk zijn als hij dit zonnige, vrolijke plaatje daarginds heeft vastgelegd.

zijn voorkeur uitsprak voor Jaap's werk. “Een verheugende verrassing is de ruime inzending van Jaap Weiland. Zowel zijn tekeningen als zijn aquarellen getuigen van een verwonderlijke vaardigheid. Aan figuur waagt hij zich niet, maar zijn blijmoedige impressies van het landschap, van tuinen, ruïnes en intieme hoekjes zijn schijnbaar zonder moeite losjes en met overtuigende zekerheid neergeschreven in een spontaan eigen handschrift. Zijn kleur is echter niet bijzonder in die zin, dat zij vóór hem niet zo gezien zou zijn. In het opvoeren van het kleurengamma tot een meer bijzonder gamma dat alleen bij Weiland hoort, ligt een mogelijkheid tot een verdere ontwikkeling van deze zuivere en zo aantrekkelijke kunst.”

EEN EIGEN TENTOONSTELLING IN DE VISBANK

Pas in 1964 was de tijd rijp voor een eigen tentoonstelling, waartoe de feitelijke aanzet werd gegeven door Jaap's echtgenote. In een persoonlijk interview in de N.V.C. van 24 januari 1964 verwoordde hij haar stimulans aldus: “Jij zit daar maar altijd op je atelier je pijpen te roken. Kom nu eens voor de dag, dat iedereen je werk kan zien...”

Aan die wens werd voldaan: onder auspiciën van de Commissie voor Beeldende Kunsten vond van 24 januari 1964 tot 10 februari 1965 in de Visbank een tentoonstelling plaats van Jaap's aquarellen en tekeningen, die was ingericht door Johanna Weiland-Hartman en medekunstenaar Korn. Lodder.

In zijn welkomstwoord tijdens de openingsbijeenkomst noemde de voorzitter van de commissie, ir. A.L. Backer, Jaap Weiland een trouwe bezoeker van alle exposities in de Visbank. Niet uitsluitend de kwaliteit van diens werk had echter de doorslag gegeven, maar het feit dat hij een telg was uit een oeroude Vlaardingse schilders-‘dynastie’ was een belangrijk punt van overweging geweest om hem uit te nodi-

Pentekening door Jaap Weiland van de Nieuwe Maas, hoek Vulkanhaven. Op de voorgrond is een stuk van een kapotte kademuur zichtbaar. (Deze tekening is vervaardigd in 1951 en werd in 1979 aangekocht door het Stadsarchief).

gen zijn werk te exposeren! Vervolgens werd in aanwezigheid van vele belangstellenden de tentoonstelling officieel geopend door de inmiddels bekende Piet Begeer. Hij sprak zijn bewondering uit voor de werken van Weiland, maar voegde daaraan toe dat elk kunstwerk op een andere wijze wordt benaderd. De waarde van een werk laat men zich niet aanpraten, zo zei hij. Iedere beschouwer immers vormt zijn eigen oordeel en zo was het ook met de tekeningen en aquarellen van Jaap Weiland.

De tentoongestelde werken – in totaal hingen er 48 tekeningen en aquarellen – waren alle variaties op de thema's waar-toe Jaap zich het meest voelde aangetrokken en die hij gewetensvol in inkt, potlood en waterverf gestalte had gegeven: een oude schuit en een oude boom, een landweg en de Vlaardingse Vaart, stille, atmosferische landschappen uit Limburg en Zuid-Frankrijk.

Een citaat uit het Rotterdamse Parool van 31 januari 1964: "Weiland is geen hoogvlieger, geen modernist, geen man die pas begint te leven als hij kan experimenteren, maar iemand van de oude stempel, een eenvoudig mens die nog plezier beleeft aan de gewone dingen, er de poëzie van ziet en ondergaat en er het zinnestrelend genoeg van aan anderen wil overdragen. Daarom zijn het nimmer schokkende zaken die hij tekent of aquarelleert. Een aangevreten geveltje, een vervelozige boot, een oude molen, de wijidheid van de polders of zo maar wat oliedrums ergens in de duinen zijn hem genoeg. Gezellig en probleemloos geeft hij dergelijke onderwerpen weer in een traditionele trant van werken, in een stijl die vooral het schilderachtige tot zijn recht wil laten komen."

De expositie werd een groot succes: ruim 400 personen bezochten de Visbank, terwijl zestien van de geëxposeerde werken werden verkocht.

MODERNE KUNST

Ondanks het feit dat zijn wijze van schilderen in brede kring nog steeds hogelijk werd gewaardeerd, kon Jaap Weiland steeds minder goed uit de voeten met de zogenaamde 'moderne kunst'. Hij, de bescheiden hardwerkende ambachtsman, geloofde niet in wonderkinderen, die alles zomaar in de schoot kregen geworpen. Volgens hem was er veel kaf tussen het koren en waren er veel lieden die nauwelijks een potlood konden vasthouden en dan maar wat non-figuratief gingen zitten schilderen.

Ondanks zijn duidelijke reserves ten aanzien van de moderne kunst werd hij in 1965 wel lid van VL 65, de vereniging van Vlaardingse kunstenaars (of 'kunstenaarssociëteit'), die zich ten doel stelde om het contact tussen in Vlaardingse wonende en werkende kunstenaars te bevorderen en daartoe tal van activiteiten ontplooiden. Uit niets is echter gebleken dat hij zich actief heeft bemoeid met deze club, maar hij was per slot van rekening op dat moment al ver in de zeventig! Op 21 juni 1967 kreeg hij van de N.V.C. de kans om in de rubriek 'Kunst in Vlaardingse' publiekelijk zijn persoonlijke mening te ventileren over het overgrote deel van de moderne kunstenaars. Hij had overigens niet veel aanmoediging nodig om van zijn hart geen moordkuil te maken. Aanleiding was de laatste 'Salon der Maassteden' in het Stedelijk Museum te Schiedam, waar zijn landschappen en stillevens hingen naast een installatie, bestaande uit een w.c.-bril aan een touwtje! Deze vertoning stuitte bij hemzelf en zijn vrouw op onbegrip en verzet, of om het in zijn eigen woorden te formuleren: "Het is toch een kermis tegenwoordig bij de exposities van moderne kunstenaars."

Zelf had hij vastomlijnde ideeën met betrekking tot 'kunst'. Voor hem was een werk het werk van een artiest, wanneer die artiest zich voor elke lijn op zijn werk volledig had ingezet en geen klodderaar van 18 jaar, die zich uitleefde in het op het doek gooien van verf. In die 'rommel' kon hij niets moois ontdekken. Elke vorm van kunstuiting had naar zijn mening een ondergrond nodig. Zijn goede raad aan iedereen die zich met schilderen wilde gaan bezighouden, luidde dan ook: "Leer eerst goed tekenen." Want, zo stelde hij, pas als je dat kunt, ben je werkelijk in staat met enkele penseelstreken iets goeds op papier of linnen te zetten.

In weerwil van zijn aversie tegen 'moderne kunstenaars' nam hij graag deel aan de zomerexpositie van werken van Vlaardingse kunstenaars (zowel jong als oud), die in juli-augustus 1967 op initiatief van het gemeentebestuur door de Commissie voor Beeldende Kunsten werd georganiseerd. Niet eens zozeer vanwege de kunstwerken zelf, maar vooral

door de omgeving waarin zij werden tentoongesteld: in de burgerzaal (schilderijen) en binnenplaats (beeldhouwwerken) van het stadhuis aan de Markt. Van Jaap hingen er een inkttekening van de molen en twee aquarellen van respectievelijk Domburg en de aanleg van Rijksweg 20.

Ondanks zijn gevorderde leeftijd van 76 jaar was Jaap Weiland nog steeds gericht op de toekomst. “Mijn mooiste werk? Mijn mooiste werk moet ik nog maken”, was een uitspraak van hem in het voornoemde interview. Toch zou hem niet veel tijd meer zijn gegund.

De laatste grote tentoonstelling waaraan hij deelnam, was in september 1969. De Commissie voor Beeldende Kunsten organiseerde toen ter gelegenheid van de opening van het nieuwe tentoonstellingsseizoen een expositie in de Visbank met schilderijen, tekeningen, aquarellen en gouaches van diverse Vlaardingse kunstenaars, waaronder Jaap Weiland. Daarna mocht hij in februari 1970 nog de zogenaamde maandelijkse tentoonstelling verzorgen in jongerensociëteit ‘De Stoof’. Na Korn. Lodder was hij de tweede oudere kunstenaar die de gelegenheid kreeg om met zijn werken de muren van de sociëteit op te sieren. Te bewonderen vielen onder andere enkele typisch Vlaardingse dingen, zoals indrukken van Holy en de Vlaardingse Vaart, maar ook nog wat aquarellen van Franse plaatsen.

Na een ziekteperiode van elf maanden overleed Jaap Weiland op 5 juli 1970 op 79-jarige leeftijd. Hij ging heen zoals hij had geleefd, stil, gelijkmatig van aard en bescheiden. Aan zijn overlijden werd in Vlaardingse nauwelijks aandacht besteed, maar voor zichzelf had hij zijn doel in het leven bereikt. Zoals hij enkele jaren tevoren verzuchtte: “Wat zou mijn leven zijn zonder mijn kunst. Het geeft er inhoud aan. Het leert het leven om je heen ontdekken...”

IV JOHANNES (JAN) WEILAND (1894-1976): ONDERWIJZER, GRAFICUS, DICHTER, POPPENMAKER EN -SPELER, MAAR BOVENAL SCHILDER

Op 12 februari 1894 werd uit het huwelijk van Arij Weiland en Elisabeth Berkhout opnieuw een zoon geboren. De jongen werd vernoemd naar zijn illustere oom, Johannes Weiland. Over de vroegste jeugd van de kleine Johannes of Johan c.q. Jan jr., zoals hij zich later ten onderscheid zou gaan noemen, is niet buitengewoon veel bekend, maar ongetwijfeld zal deze weinig hebben verschild van die van zijn oudere broers Frits en Jaap.

Evenals bij de laatste het geval was, zag het er bij Jan aan-

vankelijk niet naar uit dat hij uiteindelijk zijn sporen zou verdienen in de beeldende kunst. Hij volgde de opleiding tot onderwijzer en verhuisde op 20 februari 1914 naar Oegstgeest, waar hij vermoedelijk als kwekeling de verworven kennis in de praktijk ging brengen. Het bloed kroop echter waar het niet gaan kon. Na een omzwerving via Rotterdam – waar hij les kreeg van de schilder en tekenaar Willem Hardenberg (1879-1939), van wie hij naar eigen zeggen veel heeft opgestoken – keerde hij op 13 juli 1920 weer terug naar zijn geboorteplaats Vlaardingse. Volgens de inschrijving in het bevolkingsregister was hij op dat moment afkomstig uit de gemeente Wassenaar. (Frappant is dat hierbij als zijn beroep staat aangetekend ‘kunstschilder’, maar dat dit later is doorgehaald en vervangen door ‘onderwijzer’).

DE HOUTSNIJKUNST EN... DE KERAMIEK

Jan's terugkeer in het ouderlijk nest was maar van korte duur. Reeds op 4 november 1920 verhuisde hij naar Ede in de provincie Gelderland, waar hij een betrekking in het onderwijs aanvaardde. Zijn loopbaan nam hem echter niet zodanig in beslag dat hij de kunst voorgoed vaarwel moest zeggen. Integendeel, na een periode van schilderen stortte hij zich in het begin van de jaren '20 op de vervaardiging van houtsneden. Zijn vriendschap met de kunstenaar Dirk Nijland (1881-1955), die niet alleen schilderde en tekende, maar ook etste, lithografeerde en vooral houtsneden maakte, moet van grote invloed zijn geweest op zijn artistieke ontwikkeling. Gedurende bijna zes jaar wijdde Jan zich in zijn beschikbare tijd vrijwel uitsluitend aan deze specifieke kunstvorm. Hij deed veel inspiratie op in België en maakte daar werk onder de schuilnaam Jean Radoux.

In september 1926 exposeerde Jan Weiland samen met zijn oudere broer Frits in het zaaltje ‘Opgang’ te Amsterdam. Hij

vertoonde hier niet alleen zijn onder eigen naam vervaardigde werk, maar ook datgene wat hij in België zogenaamd als de houtsnijder Jean Radoux had gemaakt. Dit laatste feit wist hij bijzonder goed verborgen te houden, want de criticus van de N.R.C. (geciteerd in de N.V.C. van 28 september 1926) benaderde het werk van ‘Jean’ alsof het van een werkelijk bestaande kunstenaar was. “Jan en Frits Weiland

zijn beiden stylisten. (...) Jean Radoux is meer impressionist. Hij herleidt den natuurindruk meer in licht- en schaduwvlakken, waarbij hij het karakter van zijn stadsgezichten [van oud-Vlaamse steden] sterk naar voren brengt. Bij hem is de steek van de guts zichtbaar, hetgeen levendigheid aan zijn platen brengt." Van de hand van Jan Weiland vond de recensent bijzonder mooi de 'Zonnebloemen' en de 'Hertjes' en edel van gebaar 'De Blinde en de Vrouw'.

Jan had overigens over aandacht van de (landelijke) media geenszins te klagen. Zo was een jaar tevoren, naar aanleiding van een tentoonstelling in Arnhem, de laatstgenoemde houtsnede samen met het werk 'Ahasverus' afgebeeld in de Elsevier. Twee andere houtsneden, getiteld 'Logger in afbraak' en 'Schiedam', werden gereproduceerd in het boek 'De Moderne Houtsnede in Nederland' (samengesteld door A. van der Boom en in 1928 uitgegeven door Kosmos te Amsterdam).

Na verloop van tijd taande echter de aantrekkingskracht van het 'zwart-wit procédé'. Als oorzaak hiervoor gaf hij zelf aan dat hij er niet netjes genoeg voor was en dat deze kunstvorm voor hem teveel beperkingen met zich meebracht. Als reactie heeft hij vervolgens een tijd geschilderd in sterke en sprekende kleuren. Hierover merkte hij ergens aan het einde van de jaren '50 in een interview zelf op: "Ik dacht toen: als ik, wat ik in het ene heb bereikt – een bepaalde tucht, een strengheid en in de houtsnede een zekere gereserveerdheid – kan verenigen met het schilderen, dan heb ik daarin mijn richting gevonden. En het is een uitgesproken stilteven schilderen geworden. Mijn palet is heel sober. Dat is geen moedwil, want het verleden heeft getoond dat ik wel anders kan. Maar het is mijn aard niet uitbundig te zijn. Die periode van felle kleuren was een bewust contrast met de jaren waarin ik de zwart-witkunst beoefende. Een experiment om er van los te komen. Maar dat feller gekleurde werk kwam niet uit mijn innerlijk voort."

Van de door Weiland in de jaren 1920-1930 gemaakte serie houtsneden werden aan het begin van de jaren '80 enkele exemplaren opgenomen in de collectie van het Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam en een ander deel werd door zijn weduwe geschonken aan de gemeente Ede.

Vermeldenswaard is voorts nog het uitstapje dat Jan Weiland in deze periode maakte naar de wereld van de toegepaste kunst, namelijk de keramiek. Voor zover bekend was hij in 1929 de eerste kunstenaar die door de aardewerfabriek NV Koninklijke Goedewaagen te Gouda van buiten werd aangetrokken om een servies te ontwerpen. Zijn onge-

decoreerde theeservies 'Weiland' vormt qua elegantie en uitvoering een hoogtepunt in de fabrieksproductie van de jaren '20. Omstreeks 1930 heeft Jan Weiland tevens nog een (minder verfijnd) theeservies ontworpen voor de Arnhemsche Fayencefabriek, maar dat is vermoedelijk in de prototype-fase blijven steken, want er is slechts één exemplaar van bekend.

HET MARIONETTENTHEATER

Jan Weiland zou ook landelijke bekendheid verwerven als marionetten-virtuoos. De aanzet tot het inslaan van deze nieuwe richting in zijn leven werd gegeven door zijn echtgenote, die in 1934 een pop had gekocht die zij wilde gaan namaken. "Neen", zei Weiland, "dan gaan we zelf wat nieuws maken." Dat gebeurde. "En toen bekoorde het ons en zaten we er aan vast!"

Jan Weiland kon in het poppenspel al zijn talenten uitleven: als schilder bij het maken van decors voor het theater en als houtsnijder bij het vervaardigen van de karakteristieke poppenkoppen. Hij vermoedde overigens zelf dat hij zijn talent voor het snijden te danken had aan zijn grootvader, Christoffel Frederik Weiland, die zich als scheepstimmerman bezighield met het maken van boegbeelden voor schepen. Jan was bovendien geen onverdienstelijk dichter en deze gave kwam uitstekend van pas bij het schrijven van de dramateksten voor zijn spelen.

Omslagtekening van de roman 'Visschers voeren uit', geschreven door Marie van Dessel-Poot (1937). De winst van dit boek was bestemd voor de realisatie van het Vissersmonument. Ter gelegenheid van de onthulling op 29 juli 1950 werd een boekje uitgegeven, waarin opgenomen het gedicht 'Het Monument' van Jan Weiland.

De eerste voorstellingen van het poppentheater – bestaande uit een combinatie van marionetten en opera, waaraan de naam ‘Marionetten-Opera-Theater’ was ontleend – werden gegeven door een groot gezelschap, met medewerking van enkele zangers en musici. Jan Weiland was de onbetwiste leider van dit vanuit Arnhem opererende gezelschap, dat voornamelijk optrad voor plaatselijke kunstkringen.

In de winter van 1935/1936 richtte hij daarnaast nog een apart marionettentheater op, genaamd ‘Het Zwarte Zwaantje’, waarmee hij samen met zijn echtgenote kindervoorstellingen verzorgde. Op zaterdag 4 januari 1936 werd Vlaardingen door hen aangedaan. In zaal Excelsior werden de kinderen van de leden van het departement Vlaardingen van de Maatschappij tot Nut van ’t Algemeen en van de afdeling Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht van de Volksbond tegen Drankmisbruik met poppenspel vermaakt. In de N.V.C. van 1 januari daaraan voorafgaande was deze voorstelling als volgt aangekondigd: “De oude traditie van het Hollandsche Poppenspel wordt hiermede op waardige wijze voortgezet, de oude elementen ontbreken geenszins en velen zullen er het zoozeer bewonderde, boeiende spel hunner jeugd in terugvinden, terwijl zij, die de marionetten van den heer Weiland van tentoonstellingen kennen van de kunstwaarde van het geheel overtuigd zullen zijn. Zoowel voor hen, die zich nog gaarne in het oude, romantische verheugen, als voor kinderen, voor wie dit alles nieuw is, belooft het een genoeglijke middag te worden.” Volgens de recensie in de krant van 6 januari was het inderdaad een buitengewoon genoeglijke matinee geworden en had een stampvolle zaal serieus en soms ook luidruchtig meegeleefd met onder meer dansende marionetten en de traditionele Jan Klaassen en Katrijn. De voorstelling werd opgeluisterd met vrolijke en passende muziek van M. Boerdam.

Hoewel zijn marionetten-operatheater een enorm succes was, bevredigde deze vorm van theater Weiland uiteindelijk niet. Hij voelde zich op een gegeven moment teveel theaterdirecteur en te weinig poppenspeler. Vanuit het standpunt dat poppenspel een intieme kunst moest blijven, kwam hij tenslotte tot een vorm waarbij de kunst der marionetten zelf voorop stond. Met hulp van zijn echtgenote zette hij een nieuw repertoire op, waarvoor tekst, (karakter)poppen en decors gelijktijdig ontstonden. Hij bewerkte onder meer sprookjes als ‘De drie wensen’ en ‘De nieuwe kleren van de keizer’ in dichtvorm en vertaalde de moraal ervan naar de moderne tijd. Gedurende de daaropvolgende jaren werd een groot aantal voorstellingen in het hele land gegeven en werd

het repertoire verder uitgebreid.

Op 31 maart 1940 vond de laatste belangrijke voorstelling plaats vòòr het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Het marionettentheater moest onderduiken en een aantal poppen ging gedurende de bezetting verloren.

Zijn poëtische talent, dat hij voordien had kunnen uiten in zijn spel, in combinatie met zijn filosofische inslag, resulteerde in 1944 in een bij uitgeverij ‘De Bezige Bij’ onder de schuilnaam Jan van den Bracken Vloedt clandestien uitgegeven dichtbundel met de titel ‘Gevlekte Sater’.

Tijdens de laatste twee oorlogsjaren trad Jan Weiland nog hier en daar op met zijn marionetten tijdens huisbijeenkomsten, maar na de oorlog zou er geleidelijk een einde komen aan de voorstellingen. Voornamelijk wegens een gebrek aan medewerkers, maar daarnaast werd het een te vermoeiende bezigheid. Het bespelen van de marionetten en het tegelijkertijd opzeggen van de teksten vereiste een grote geestelijke en lichamelijke inspanning, waartoe Jan Weiland fysiek niet meer in staat was. Slechts incidenteel voldeed hij nog aan een verzoek om op te treden. Zo gaf hij op 8 mei 1946 in zaal Liefde en Vrede aan de Gedempte Biersloot in Vlaardingen een voorstelling met zijn marionettentheater, die was georganiseerd door de Sociale Jeugdraad van de Stichting Nederlands Volksherstel. En, wel heel bijzonder, mocht hij op uitnodiging van koningin Juliana op 16 juli 1949 een voorstelling geven voor de prinsesjes op paleis Soestdijk!

Alhoewel er een einde kwam aan het in het land optreden met zijn marionetten, bleef de vervaardiging van karakteristieke sierpoppen – zoals een blinde bedelaar of een koopman met ratten vallen – voor hem een geliefde bezigheid. Volgens Weiland zelf hadden deze poppen echter weinig met echte kunst te maken. Voor hem vormden zij slechts een speelse uitlaatklep.

TERUGKEER NAAR DE SCHILDERKUNST

Groter dan zijn liefde voor de marionetten of voor de poëzie was uiteindelijk zijn liefde voor de schilderkunst. Midden in de oorlog, in 1943, had hij de stoute schoenen aangetrokken en de sprong gewaagd: hij keerde het onderwijs definitief de rug toe om zich volledig te kunnen wijden aan het schilderen.

In 1945 had hij een atelier betrokken in het landelijke dorpje Lunteren, gelegen in de Gelderse Vallei. Hier kon hij zich in alle eenzaamheid naar hartelust bezighouden met zijn stillevens. Composities bouwde hij op uit de zaken die hij tijdens zijn wandelingen ontdekte en behoedzaam thuis

opspaarde: dode bemoste takken, door de natuur ingevreten flesscherven, gedroogde bloemen en paddestoelen. Gecombineerd met gebroken ballen, roestige kettingen en wijnglazen vormden zij de rekvisieten voor welhaast surrealistisch aandoende doeken. Zijn kleurgebruik werd overheerst door sombere donkertinten, afgezet tegen wit in alle mogelijke nuances.

Alhoewel hij van nature een solitair persoon was, schuwde hij het contact met medekunstenaars allerminst. In 1950 sloot hij zich aan bij de Gelderse kunstenaarsgemeenschap 'Kring '50', waarvan niet alleen schilders, maar ook voordrachtskunstenaars en musici deel uitmaakten. Het gezelschap kwam regelmatig bijeen in Weiland's Lunterse atelier.

TENTOONSTELLINGEN

Alleen exposeren deed Jan Weiland zelden, maar hij nam wel regelmatig deel aan de tentoonstellingen van plaatselijke kunstschilders, zoals in 1953, toen hij in Ede tekeningen tentoonstelde die hij in zijn zomerverblijf in Vergeletto in Italiaans Zwitserland (Ticino) had gemaakt.

Het daaropvolgende jaar 1954 was in artistiek opzicht een belangrijk jaar voor Jan Weiland. Ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag werd in februari 1954 in de kunstzaal 'Plaats' in Den Haag een tentoonstelling georganiseerd van zijn poppen, tekeningen en schilderijen.

De kritieken in de kranten De Waarheid (Piet van der Poll), het Algemeen Handelsblad (F.P. Huygens), de Haagsche Courant (Cornelis Veth) en het Haagsch Dagblad (R.E. Penning) waren zeer wisselend van toon en soms zelfs tegenstrijdig van aard. Waar de één bijzonder van had genoten, dat werd door de ander genadeloos afgekraakt, hetgeen maar weer eens bewijst dat niets zo persoonlijk is als smaak! Ter illustratie volgt hier een deel van de recensie van criticus Piet van der Poll: "...in ieder geval doet zich het feit voor dat Weiland o.i. in zijn drie dimensionaal werk (poppen) in veel grotere mate een vrijer artistiek vormgeven demonstreert dan in zijn ongetwijfeld degelijke, goedgecomponeerde doch wat stroeve en wat aan de verf vastzittende schilderijen. Iedere kunstenaar kiest een middel om zich uit te drukken overeenkomstig zijn aanleg, karakter en geaardheid. (...) Het is mogelijk dat de kunstenaar gebruik maakt van meer dan één uitdrukkingsmiddel, doch altijd zal er één zijn waarmee hij zich het meest vrij beweegt, waarbij hij zich het meest ongeremd voelt. De poppen van Weiland getuigen allen van een veel grotere durf dan zijn schilderijen. Moderner is de opvatting, expressief zijn de

vormen in gebaar. Het schijnt dat dit artistiek ruimte-werk Weiland een grotere mogelijkheid geeft zich ongedwongen bezig te houden met materiaal en onderwerp, zich los te maken van de geestelijke sfeer van dromerige stillevens. (...) Zijn schilderijen zijn breed geschilderd. Dikwijls eenvoudige grote vormen in sterke licht-donker werking met vloeiende overgangen in een wat monotone kleur. Het 'Stillevens met citroenen' en 'Vergeten appels' zijn evenwel mooie gave doekjes geworden en vooral 'Kapelletje in Ticino' is een van zijn beste werken. Ook zijn tekeningen getuigen van een degelijk vakmanschap en subtiële zeggingskracht; met name 'Dode larix' doet even denken aan een Chinese tekening."

Na Den Haag volgde Rotterdam, waar in mei 1954 in het Schielandshuis dezelfde objecten werden tentoongesteld. De Rotterdammers deelden grotendeels de mening van de Haagse critici en waren eveneens het meest te spreken over Weiland's poppen, voor hen het hoogtepunt van de tentoonstelling.

Onder de naam 'Paletmanifestatie 1954 Vlaardingen' vond van 31 juli tot 22 augustus 1954 in de zaal Harmonie een schilderijtentoonstelling plaats, die het resultaat was van een van gemeentewege uitgeschreven wedstrijd. Deelname hieraan was alleen mogelijk op uitnodiging; van de 150 geïnviteerde kunstenaars zonden er ruim 80 één of meerdere werken in. Het thema van de wedstrijd was: 'Vlaardingen, zoals het was – zoals het is – zoals het werkt'. De gemeente Vlaardingen was niet alleen de initiator, maar verleende ook financiële steun in de vorm van prijzen- en aankoopgeld. De organisatie was in handen van de Commissie voor Beeldende Kunsten. Beoogd werd de bezoekers van de Paletmanifestatie de schoonheid van Vlaardingen te laten zien door de ogen van Nederlandse kunstenaars en verder een bijdrage te leveren aan vergroting van de kennis van en de belangstelling voor beeldende kunst.

De inzendingen uit het gehele land werden beoordeeld door een deskundige jury, bestaande uit D.H.G. Bolten, directeur van het Prinsenhof te Delft, de kunstcriticus Ch. Wentinck en E. Warffemius, voorzitter van de Rotterdamse Kunstenaars Sociëteit. Bij het toekennen van de prijzen won de moderne inslag het van het oude traditionele schilderij (of zoals men het fraai formuleerde: "de polsslag van de tijd moet in een kunstwerk te voelen zijn"). De eerste prijs ter waarde van 800 gulden ging naar de jonge Haagse kunstschilder Huub Hierck voor zijn (abstracte) schilderij 'Nieuwbouw' en de tweede van 700 gulden werd toegekend

aan het doek 'Overweg aan de Parallelweg' van Henk Munnik, eveneens uit Den Haag. Op advies van de jury werd door de gemeente een aantal werken aangekocht.

De catalogus van de Paletmanifestatie vermeldt onder nummer 76 het werk 'Aan de rivier' van Jaap Weiland en onder nummer 90 'Logger in afbraak' van Jan Weiland, dat – aldus De Rotterdammer van 31 juli 1954 – “fascineert door compositie en kleurbehandeling.” Een prijs was voor hem echter niet weggelegd.

Hoewel hij zelf heftig ontkende gebukt te gaan onder een persoonlijke teleurstelling, liet hij zich vanuit Lunteren – waar hij door middel van brieven en krantenknipsels had meegeleefd met de Paletmanifestatie – niet onbetuigd. Onder de titel 'De stad waar men kind is geweest' publiceerde hij in september '54 in de N.V.C. een polemisch getint artikel, waarin hij de vloer aanveegde met een jury van buiten de stad, die het waagde een schilderij “betrekking hebbende op Vlaardingen” te bekronen, welk (Haags) schilderij echter zomaar lukraak was ingezonden. Zij die te goeder trouw wel de moeite hadden genomen van een eerlijke weergave van het stadsbeeld waren daardoor in het nadeel geweest, meende Weiland.

Met zijn bijna surrealistische 'Logger in afbraak' had hij getracht tot uitdrukking te brengen het gedenken, de herinnering, de sfeer en de weemoed, die iedereen vanuit zijn kindertijd voorgoed met zich blijft meedragen. “De geest van dit eigenwijze, kwalijkkriekende, lelijke, mij zielslieve, prachtige stadje heeft zulk een ouderdom en zulk een diepte dat daaruit een eigen, zeer zware spraak en betoogtrant, een eigen rijke taal, een eigen kerkzang en een eigen humor konden ontstaan. Wie in Vlaardingen kind is geweest, zal oud geworden een emmer weer zachtmoedig 'hemmer' noemen gaan, of gemelijk 'nemmer'. En ergens ter wereld nederliggend, logger voor de sloop, zal hij het vrolijke gehamer nog horen van lang, lang geleden, van hout op hout, nieuw zonnig wit hout, logger in aanbouw.”

In 1956 liet Jan Weiland in zijn geliefde geboorteplaats nogmaals van zich horen.

Op 24 april werd ter gelegenheid van het 45-jarig bestaan van de Vereniging tot Verbetering der Volkshuisvesting 'Patrimoniums Woningen' een door hem geschilderd portret van de erevoorzitter van de vereniging, H. de Bordes, op plechtige wijze onthuld in de bestuurskamer van Patrimonium. De Bordes, oud-burgemeester van Vlaardingeraambacht (1903-1919) en oud-gemeenteraadslid en -wethouder van Vlaardingen (1905-1919), was in 1911 degene die de

Het door Jan Weiland geschilderde portret van oud-burgemeester en oprichter van Patrimonium, H. de Bordes (1873-1966).

aanzet had gegeven tot oprichting van de vereniging. In zijn toespraak sprak hij zijn dank uit aan het bestuur van Patrimonium voor de hem bewezen eer. Zijn echtgenote en hijzelf hadden gelukkige jaren beleefd in Vlaardingen, maar van het oude, vertrouwde stadsbeeld had hij bij zijn terugkeer weinig meer teruggevonden. De grote expansie van Vlaardingen kon echter wel zijn goedkeuring wegdragen.

In november van dat jaar gaf Jan – inmiddels verhuisd van Lunteren naar Arnhem – opnieuw acte de présence in Vlaardingen. Op verzoek van zijn oudere broer Jaap, voorzitter van de Vlaardingse Kunstkring, opende hij in de Visbank een tentoonstelling van werken van de leden. Als schilder en vakgenoot gaf hij in zijn openingstoespraak een kijkje in 'de keuken van de schilderkunst'. Naar zijn mening kon men van een schilderij de diepere zin niet kennen, zonder iets van de techniek van het schilderen af te weten. Schilderen is antwoord geven op een ontroering, maar omdat de schilder hierbij altijd gebonden is aan verf en penseel moet hij wel van de verf houden. Zijn toespraak besloot hij met de beeldspraak dat het huis van de kunst groot is en tochtig. Hij hoopte echter dat velen niettemin de deur zouden weten te vinden en met name die van de Visbank, waar het nu mogelijk was om kennis te maken met het werk van stadgenoten.

Na dit jaar werd van Jan Weiland weinig meer vernomen in

Vlaardingen. Zijn oudste broer, Frits, en zijn oudste zuster, Apolonia, waren inmiddels overleden. Zijn jongste broer, Frans, die zijn loopbaan beëindigde als directeur van de Nieuwe Matex, was met zijn echtgenote verhuisd naar Zeist en de twee jongste zussen, Annetje en Elizabeth, vestigden zich in februari 1957 gezamenlijk te Soest, waar schoon-zuster Martina Weiland-Uittien twee maanden eerder naar toe was gegaan.

Broer Jaap was de enige Weiland die Vlaardingen trouw bleef. De verstandhouding met hem en diens echtgenote, Johanna Weiland-Hartman, was goed te noemen, zodat hij hen ongetwijfeld nog wel zal hebben bezocht, maar de banden met Vlaardingen werden toch minder.

POSTUUM EERBETOON

Jan Weiland overleed op 10 februari 1976 in Lunteren, twee dagen voor zijn 82ste verjaardag.

Hiermee was het doek echter nog niet definitief gevallen. Om hem te eren werd exact drie jaar na zijn dood, op 10 februari 1979, in Cultureel Centrum De Reehorst te Ede een tijdelijke expositie van zijn marionetten geopend. Speciaal voor deze gelegenheid waren zij weer van zolder gehaald en dankzij de vaardige handen van zijn weduwe in hun oude luister hersteld. Een groot deel van de marionetten was geplaatst in de scènes uit de oorspronkelijke spelen. Anderen waren te zien in een passende entourage, soms met de originele decors als achtergrond. Behalve de marionetten zelf was een aantal van Weiland's schilderijen van marionetten te zien, terwijl het geheel werd gecompleteerd door vitrines met manuscripten, werktekeningen, recensies en een marionettentheater, waarmee de bezoekers van de tentoonstelling zelf aan de slag konden.

Het was Jan Weiland's liefste wens, dat er ooit een verzamelbundel van zijn gedichten zou verschijnen. Zelf had hij voor het grootste deel de gedichten nog uitgezocht; de illustraties waren van zijn hand en zelfs het motto ervan had hij bepaald. Een in 1977 gehouden verkooptentoonstelling van zijn schilderijen maakte de uitgave hiervan mogelijk en tijdens de expositie-opening werd de bundel 'Te weten dat men speelt' officieel ten doop gehouden.

BRONNEN

ARCHIVALIA (STADSARCHIEF VLAARDINGEN)

- Archief Gemeentebestuur Vlaardingen 1813-1962 (geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters van de Burgerlijke Stand; bevolkingsregisters; hinderwetvergunningen; woningkaarten; kadastrale leggers).
- Notarieel Archief Vlaardingen, 1873 (aktenr. 154) en 1911 (aktenr. 83).
- Archief van het Stadsarchief Vlaardingen, correspondentie Gemeentearchivaris, 1924 (inv.nr. 3), 1925 (inv.nr. 4), 1928 (inv.nr. 7), 1947 (inv.nr. 26) en 1995 (ongenummerd).
- Collectie M.C. Sigal jr., 1920-1966, inv.nr. 4 (rubriek XIV: 'Kunsten en Wetenschappen').
- Correspondentie van A. Bijl Mz. betreffende de te Vlaardingen geboren kunstschilder Johannes Weiland (1856-1909), 1956-1959 (Handschriften- en documentatieverzameling, inv.nr. 1267).
- Aantekeningen betreffende Vlaardingse kunstschilders en beeldhouwers, door M.C. Sigal, ca. 1956 (Handschriften- en documentatieverzameling, inv.nr. 1268).

LITERATUUR

- Bijl Mz., A. Herinnering aan de kunstschilder Johannes Weiland 1856-1909. Overdruk van de Nieuwe Vlaardingsche Courant, 23 november 1956.
- Bijl Mz., A. Honderd jaren in de verf: gedenkschrift van het schildersbedrijf der Firma H. Maarleveld (1858-1958). Vlaardingen, 1958.
- Janssen, Hans en Sinderen, Wim van. De Haagse School. Zwolle, 1997.
- Lutke Meijer, Gerard. Het levend verleden van Vlaardingen: autobiografie van de haringstad. Zaltbommel, 1982.
- Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek. Deel X. Leiden, 1937.
- Scheen, P.A. Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950. 's-Gravenhage, 1969-1970.
- Stolk, Ton. 'VL. 65 Vereniging van Vlaardingse kunstenaars, van sociëteit tot actiegroep' in: Historisch Jaarboek Vlaardingen 1995. Vlaardingen, 1995; p. 21-35.
- Van decor naar design: kunstenaars in de Goudse aardewerkindustrie, 1898-1940. Zwolle, 2001.
- Voor hen die bleven: onthulling van het monument van de op zee gebleven Vlaardingse vissers. Vlaardingen, 1950.
- Weiland, Hugo. Herinneringen van een schoolmeester: jeugdhervindingen van Hugo Weiland, geboren te Vlaardingen 1861. Volgens de oude uitgave verzorgd en aangevuld door C. Postma. Vlaardingen, 1955.
- Diverse tentoonstellingscatalogi.

OVERIG

- Krantencollectie Stadsarchief: 'Nieuwsblad gewijd aan de belangen van Vlaardingen, IJsselmonde, Kralingen en De Hoeksche Waard', 'Vlaardingsche Courant', 'Nieuwe Vlaardingsche Courant', 'Groot Vlaardingen' en 'Vlaardings Dagblad'.
- Series kronieken en plakboeken.
- NB Hieruit zijn zoveel artikelen geraadpleegd én geciteerd, dat het onmogelijk is ze hier alle (opnieuw) afzonderlijk te noemen.
- Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (Den Haag): afdeling 'Kunstenaars van de 20ste eeuw' en afdeling 'Persdocumentatie' (collectie krantenknipsels betreffende Johannes, Frits, Jaap en Jan Weiland; van de laatste is tevens een vermoedelijk door hemzelf en zijn echtgenote bijgehouden plakboek aanwe-

zig met knipsels en uitnodigingen, 1925-ca.1980).

MET DANK AAN...

Twee jaar geleden bracht de heer prof.dr.ir. G. Vossers uit Geldrop een bezoek aan het Stadsarchief om onderzoek te doen naar het voorgelacht van zijn moeder. Zij was een dochter van Hugo Weiland, de schoolmeester. De heer Vossers heeft mij zeer waardevolle informatie verschaft over de oudere generaties Weiland. Voor zijn mondelinge, telefonische en schriftelijke inlichtingen dank ik hem hierbij hartelijk.

De heer J. Anderson was zo vriendelijk om mij inzage te geven in zijn collectie aquarellen en tekeningen van Jaap Weiland en voorzag mij bovendien van gegevens betreffende het door Jan Weiland ontworpen theeservies. Hiervoor ben ik hem zeer erkentelijk. Verder moet nog worden vermeld dat Matthijs Struijs – tijdens zijn jacht op ander bronnenmateriaal – op de meest onverwachte momenten nog stukjes informatie boven water wist te halen. Harm Jan Luth tenslotte heeft het artikel met kritische blik doorgelezen. Beiden dank ik voor hun medewerking.

FRAGMENTGENEALOGIE WEILAND

- I **Christoffel Frederik Weiland**, geb. Gouda 12 januari 1818, (scheeps)timmerman, winkelier, (op 22 april 1856 verhuisd van Alblasserdam naar Vlaardingen), ovl. Vlaardingen 21 februari 1911, zn. van Johannes (Jan) Weiland en Pieterella Woerlee, tr. Vlaardingen 26 maart 1856
- Apolonia Maarleveld**, geb. Vlaardingen 31 augustus 1831, winkelierster, ovl. Vlaardingen 8 augustus 1873, dr. van Arij Maarleveld en Neeltje van der Brugge.

Uit dit huwelijk:

1. **Johannes Weiland**, geb. Vlaardingen 23 november 1856, kunstschilder, (op 21 november 1879 verhuisd van Vlaardingen naar Rotterdam en van daar in 1900 naar 's-Gravenhage), ovl. 's-Gravenhage 13 november 1909, tr. Vlaardingen 3 maart 1886 **Klazina Johanna van Leeuwen**, geb. Vlaardingen 5 maart 1859, ovl. Zutphen 20 maart 1945, dr. van Abraham van Leeuwen en Kornelia Maria Teerlink.
Uit dit huwelijk 3 kinderen.
2. **Arij Weiland**, volgt II.
3. **Hugo Weiland**, geb. Vlaardingen 7 juli 1861, hoofdonderwijzer te Rijsburg, Katwijk en (vanaf 1906) Brummen, schrijver van verhalen en jeugdboeken, (op 31 augustus 1887 verhuisd van Vlaardingen naar Amsterdam), ovl. Brummen 10 januari 1943, tr. Katwijk a/d Rijn 21 mei 1896 **Johanna Petronella Franchimont**, geb. Katwijk a/d Rijn 27 januari 1871, ovl. Brummen 6 februari 1967, dr. van Abraham Franchimont en Annetje Verloop.
Uit dit huwelijk 5 kinderen.
4. **Pieter Weiland**, geb. Vlaardingen 28 juni 1863, ovl. Vlaardingen 20 juli 1863.
5. **Karel Weiland**, geb. Vlaardingen 18 december 1864, timmerman, schoenmaker, later winkelier, (op 13 juni 1899 met zijn echtgenote verhuisd van Vlaardingen naar Rotterdam; in 1911 woonden zij te Utrecht), tr. Vlaardingen 10 mei 1899 **Neeltje van Loon**, geb. Oud-Beijerland 30 januari 1874, dr. van Hendrik van Loon en Helena de Vries.
Uit dit huwelijk nageslacht.
6. **Neeltje Weiland**, geb. Vlaardingen 20 oktober 1867, ovl. Vlaardingen 16 januari 1868.
7. Levenloze dochter, geb. Vlaardingen 11 juni 1869.

- II **Arij Weiland**, geb. Vlaardingen 18 september 1858, timmerman (lid van de fa. Weiland en Kornaat), bokkingroker (lid van de fa. Maarleveld en Weiland), koopman, (op 26 september 1924 met enkele van zijn kinderen verhuisd van Vlaardingen naar Vlaardinger-Ambacht), ovl. Vlaardinger-Ambacht 24 april 1932, tr. Vlaardingen 22 november 1882

Elisabeth Berkhout, geb. Vlaardingen 24 november 1857, ovl. Vlaardingen 16 mei 1908, dr. van Jacob Berkhout en Annetje van Krimpen.

Uit dit huwelijk:

1. **Apolonia Weiland**, geb. Vlaardingen 19 februari 1884, ovl. Vlaardingen 23 januari 1956.
2. **Annetje Weiland**, geb. Vlaardingen 17 september 1885, ovl. Vlaardingen 9 september 1887.
3. **Frederik Christoffel (Frits) Weiland**, geb. Vlaardingen 6 april 1888, huis- en decoratieschilder, kunstschilder, (op 9 oktober 1924 met zijn gezin verhuisd van Vlaardingen naar Vlaardinger-Ambacht), ovl. Vlaardingen 28 september 1950, tr. Brummen 12 juni 1919 **Martina Uittien**, geb. Brummen 10 augustus 1888, (op 27 juni 1919 verhuisd van Brummen naar Vlaardingen en van daar op 20 december 1956 naar Soest), ovl. Soest 10 augustus 1979, dr. van Gerhard Mattheus Uittien en Henrica Schaap.
Uit dit huwelijk 3 kinderen.
4. Levenloos kind, geb. Vlaardingen 22 februari 1890.
5. **Jacob (Jaap) Weiland**, geb. Vlaardingen 11 juni 1891, kantoorbediende, makelaar in oliën en vetten, tekenaar en kunstschilder, (op 3 maart 1922 verhuisd van Vlaardingen naar Rotterdam en van daar op 15 juli 1931 naar Vlaardinger-Ambacht), ovl. Vlaardingen 5 juli 1970, tr. Vlaardingen 28 augustus 1940 **Johanna Hartman**, geb. Vlaardingen 1 december 1903, modiste, ovl. Vlaardingen 31 juli 1994, dr. van Gerrit Hartman en Johanna Hartman.
6. **Johannes (Jan) Weiland**, geb. Vlaardingen 12 februari 1894, onderwijzer, graficus, dichter, marionettenmaker en -speler, kunstschilder, (op 4 november 1920 verhuisd van Vlaardingen naar Ede), ovl. Lunteren 10 februari 1976, tr. (plaats en datum onbekend) **H.J. Janssen** (zij woonde in 1995 te Enschede).
7. **Frans Weiland**, geb. Vlaardingen 15 januari 1896, kantoorbediende, procuratiehouder en vervolgens directeur van de Nieuwe Matex, VVD-raadslid 1954-1956, (op 13 oktober 1956 verhuisd van Vlaardingen naar Zeist; in 1989 woonde hij te Breda), tr. Maassluis 15 juni 1922 **Antje Sijbes Jellema**, geb. Maassluis 27 januari 1901.
8. **Annetje Weiland**, geb. Vlaardingen 16 juni 1898, onderwijzeres, (op 21 februari 1957 verhuisd van Vlaardingen naar Soest).
9. **Elizabeth Weiland**, geb. Vlaardingen 26 oktober 1900, kantoorbediende, (op 21 februari 1957 verhuisd van Vlaardingen naar Soest; zij woonde later te Zeist).